

UNIVERSITAT DE GIRONA

PRUDENCI BERTRANA, PERIODISTA

Els articles de *L'Esquella de la Torratxa*
(1912-1914)

Autor: Àngel Vila Gelada, 40367920-E

Tutor acadèmic: Dra. Margarida Casacuberta i Rocarols

Estudi: Grau en Comunicació Cultural

Centre: Facultat de Lletres, Universitat de Girona

Curs acadèmic: 2017-2018

«El que ha nascut per a suïcida no
hi ha força humana que el desviï»

Prudenci Bertrana

1.INTRODUCCIÓ

1.1. Abstract

Quan pensem en les grans figures de la literatura catalana sovint s'oblida el nom de Prudenci Bertrana. Nascut el 1867 a Tordera, Bertrana va ser un intel·lectual i artista molt important en un període, els inicis del segle XX, en que la idea de nació catalana s'estava construint gràcies a la Mancomunitat de Catalunya i a través del Noucentisme. El fet que Bertrana fos molt més pròxim al modernisme, juntament amb el seu posat rebel i polèmic, va fer d'ell, com molts d'altres contemporanis seus, un intel·lectual marginat. Tot i que últimament s'està recuperant la seva obra, fins fa poc aquesta era molt difícil de trobar. I si la seva obra literària havia sigut oblidada durant tant temps, la seva labor com a periodista encara ho fou més. Bertrana va escriure i col·laborar en quasi tots els grans diaris i setmanaris de l'època, des de *El Poble Català*, molt pròxim a la Lliga Regionalista fins a la direcció de *Ciudadanía*, de tendències republicanes. És per això que vull recuperar la figura d'un personatge tant important com Bertrana, que va tenir un gran pes a l'època tot i que després de la seva mort va ser injustament oblidat.

1.2. Objectius

En aquest treball de grau intentaré recuperar la figura de Bertrana i centrar-me en la seva faceta com a redactor del setmanari satíric *L'Esquella de la Torratxa* (1912-1914). Els objectius seran, primer, fer una biografia més exhaustiva d'ell per contextualitzar la seva figura. Bertrana va escriure la seva trilogia autobiogràfica *Entre la terra i els núvols* on ficcionalitza molts passatges de la seva vida per tal de crear la seva imatge com a intel·lectual. Aquesta trilogia va ser agafada per molts com la seva vida real, i es va anar establint com a pròpia una vida que si bé s'aproxima bastant, no tot és com està escrit. A partir de bibliografia, especialment el llibre de Xavier Sanjuan *Prudenci Bertrana entre la realitat i la ficció*, intentaré trobar què és realitat i que és literatura en la biografia de Bertrana. El segon objectiu serà fer un esbòs del model d'intel·lectual que era. Bertrana tenia molta cura en la creació de la seva imatge com a intel·lectual; tant en els articles periodístics com novel·les volia deixar clar la seva manera de ser, els seus principis com a persona i artista. Per últim, analitzaré la seva etapa a *L'Esquella de la Torratxa*, la seva relació amb l'editor Antoni López, el context social i polític.

Després analitzaré els articles i en seleccionaré els que em semblin més interessants per comentar-los. L'objectiu final és bàsicament fer un retrat de Bertrana en tant que intel·lectual i especialment com a escriptor i periodista, sobretot en la seva etapa al setmanari barceloní.

1.3. Metodologia i fonts utilitzades

La primera fase del projecte ha sigut documentar-me sobre la vida i obra de Prudenci Bertrana. He llegit la trilogia biogràfica *Entre la terra i els núvols*, i al mateix temps també he llegit el llibre de Xavier Sanjuan *Prudenci Bertrana, entre la realitat i la ficció* per tal de poder comparar el que Bertrana escrivia sobre ell mateix i el que Xavier Sanjuan va trobar a partir d'un exhaustiu treball de documentació. Després, pel que fa a la creació de la imatge com a intel·lectual de Bertrana, vaig consultar diversos articles de Xavier Pla, Jordi Castellanos i Joan Lluís Marfany, entre d'altres, per poder conèixer més a fons la figura de Bertrana. Per últim, vaig imprimir tots els articles de *L'Esquella de la Torratxa* que estaven penjats al fons Bertrana de la UdG, i els vaig llegir i prendre notes de tots per tal de fer-me una idea del Bertrana periodista, quins eren els temes més recurrents, quin era el seu estil i, finalment, proposar-ne una primera interpretació.

1.4. Estructura

Tal com he explicat a l'apartat anterior, el marc teòric estarà esrustructurat en tres apartats: primer hi haurà la biografia per tal de poder contextualitzar el personatge, en el segon apartat intentaré mostrar la seva imatge com a intel·lectual i en la tercera em centraré en *L'Esquella de la Torratxa* i comentaré els articles.

2. MARC TEÒRIC

2.1. Introducció

La biografia de Prudenci Bertrana es mou constantment entre la realitat i la ficció. Donat que Bertrana va ser, pel que més endavant veurem, un escriptor que anava al seu aire i que va ser marginat pel que podríem anomenar establishment cultural – sobretot pel que fa a la difusió del seu llegat literari ja que a l'època comptava amb més èxit de públic i de crítica del que ell presumia – ha fet que fos un personatge bastant oblidat i molt menys estudiat que altres figures de l'època com Josep Carner o Eugeni D'Ors. Per tant, fins fa poc les úniques informacions que teníem de la seva vida eren les que ell mateix ens donava a la seva trilogia autobiogràfica *Entre la terra i els núvols* o la que ens donava la seva filla Aurora Bertrana a diferents novel·les; i ja sabem que Prudenci era procliu a barrejar realitat i ficció i a crear-se una imatge literària que moltes vegades no coincidia amb la real. Fins i tot Aurora Bertrana era conscient d'aquest joc. Tal com explica l'excel·lent llibre de Xavier Sanjuán *Prudenci Bertrana, entre la realitat i la ficció*, «no volem tampoc que pugui semblar que Aurora Bertrana no era conscient del joc contradictori de “l'autobiografia de ficció” que proposava el seu pare en algunes de les seves novel·les. N'era plenament conscient i fins i tot ens ho explicita amb paraules com... “Jo lamento una vegada més que la trilogia no sigui una autèntica biografia, unes memòries de Bertrana contades com ell sols sap fer-ho, amb tanta força descriptiva, amb tanta sinceritat i mestratge. Bertrana descriu a voltes la seva pròpia vida amb minuciosa precisió, s'hi deixa anar amb sinceritat quasi impúdica. I tot d'una recorre a la imaginació i això que no en sol gastar gaire»¹. Prendre l'obra de Prudenci Bertrana com a testimoni real és una temeritat, per tant utilitzaré com a punt de partida, entre d'altres, el llibre de Xavier Sanjuan i, juntament amb altres documents i articles sobre Bertrana, intentaré diferenciar entre realitat i ficció, per molt que els dos conceptes siguin una mica difusos

---

¹ BERTRANA, Aurora. «Pròleg». A: BERTRANA, Prudenci. *Obres completes*. Barcelona: Editorial Selecta, 1965.

2.2. Naixement i infància

Que Prudenci Bertrana va néixer a Tordera és molt més que probable ja que hi ha un document clau que ubica el seu pare, Josep Bertrana, al municipi el 10 de gener de 1867, deu dies abans del 19 de gener, data de naixement de Prudenci. Josep Bertrana era un propietari rural que tot i que no es pot assegurar que participés a les guerres carlines com surt a *L'hereu*, si que hi han documents que el situen compartint afers amb persones clarament involucrades amb el carlisme com per exemple Salvador Soliva Roquet, que havia arribat a ser tinent d'alcalde de Tordera – municipi amb un nucli molt actiu de carlistes – entre d'altres coses². El més plausible és que Josep Bertrana era simpatitzant del carlisme però sempre mantenint-se en un segon pla. Tenia un caràcter autoritari, geniut, impacient i agressiu. Tal com Prudenci Bertrana escriu a *L'hereu*, i pel que sembla és un retrat bastant fidel, el seu pare era «nerviós, dispèptic, sempre enquimerat, la seva presència mantenia esporuguits l'esposa i el fill». Aquest caràcter va marcar fortament la vida de Prudenci Bertrana. Pel que fa a la seva mare, Paula Compte, la relació és molt més propera i afectuosa: «Pel que ens explica a *L'hereu* – que sembla força fidel a la realitat – la relació afectiva la tenia amb la mare, atès que el seu pare s'absentava sovint de la llar familiar portat pel seu caràcter ferèstec i dèspota i la seva continuada activitat política i violenta. Els únics moments en què convivía plenament amb el seu pare era al Mas Espriu als estius, coincidint amb la pela del suro i quan canviava el caràcter i esdevenia un home diferent. Allí Josep Bertrana es tornava un home plàcid, tranquil i familiar, i Prudenci gaudia de la natura i hi desenvolupava la seva sensibilitat»³. És precisament al Mas Espriu de l'Esparra, on la família pasava els estius, on Prudenci va entrar en contacte amb la natura i el món rural. Durant l'any, però, vivien a Girona.

2.3. Joventut

Prudenci va estudiar el batxillerat a Girona i, seguint la voluntat paterna, començà els estudis d'enginyeria industrial a Barcelona. Com que no li agradà fracassa, i ja el següent any es matricula a la llotja de Barcelona seguint la seva afició a la pintura que li venia de petit. Si bé és cert que la ficció, pel que fa als estudis realitzat, és bastant

---

² SANJUAN, Xavier. *Prudenci Bertrana, entre la realitat i la ficció*. Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes, 2017, p. 17-67.

³ BERTRANA, Prudenci. *L'hereu*. Girona: Edicions de la Ela Geminada, 2016.

fidedigna, Bertrana mai acaba d'explicar la veritat del tot: “Em vaig equivocar dues vegades de carrera: primer a la Universitat com a enginyer industrial i després a la Llotja com a dibuixant. De seguida em vaig cansar d'ambdues coses. La geometria analítica o l'haver de dibuixar a hores determinades varen ser els motius respectius. Més m'estimava anar d'ací d'allà pintant; els primers passos dins l'art foren els donats com a pintor. Jo el que cercava principalment era la sinceritat. Quan més tard la pintura per a mi esdevingué un comerç, una manera de viure, ja va començar a no satisfer-me. Desitjava més puresa en l'art”⁴. Durant aquell període, l'any 1892, es casa amb Neus Salazar, filla d'un militar de Cuenca i que vivia a la plaça de Sant Domènec de Girona, amb la que immediatament tenen tres fills: Aurora (1892-1974), Elena (1894-1915) i Heribert (1898-1913). Més endavant naixeria la Cèlia (1910-1931). D'aquests quatre fills, tret d'Aurora, que també es convertirà en escriptora, tots moriran prematurament.

Josep Bertrana, després de la mort de la seva esposa deixa la llar familiar per lliurar-se a una vida dissoluta que només li genera deutes. A més, el Mas Espriu ja no és rendible. És llavors quan Josep pateix una hemiplègia que li deixa mig cos paralitzat i torna a la llar familiar on Neus Salazar li fa de infermera. Va morir el 1905. A causa d'alguns plets que el seu pare deixa sense resoldre al morir, Prudenci Bertrana perd totes les propietats. Llavors obre una acadèmia de dibuix a Girona que compagina amb la pintura de paisatges, retrats de difunts, exvots, rètols i tot tipus de coses. Al 1905 trobem a la família empadronada en un pis de la Pujada Sant Martí, just davant de l'esglèsia del Carme.

2.4. Primers passos literaris a Girona

Els primers passos literaris de Prudenci Bertrana foren allà el 1898. Un temps abans havia conegut un grup de escriptors i intel·lectuals gironins. Un d'aquests, Carles Rahola, va assistir a les classes de dibuix que impartia Prudenci i explica com el va conèixer: «...Encara aleshores era professor en una escola nocturna de Belles Arts, instal·lada en un antic convent, prop de la majestuosa catedral gironina. I jo un dia – no sabia dir per quina raó –, vaig comprar il·lusionat els estris de dibuix, vaig “matricular-me” seriosament, i un vespre me'n vaig anar, amb una gran carpeta sota el braç, cap a aquella escola. (...) Bertrana va fer-me algunes observacions sobre la manera d'agafar el

---

⁴ *Juventut Catalana*, núm. 49 (19 novembre 1925), p.6.

llapis (...) i jo vaig començar el meu dibuix. Però l'endemà mateix vàrem comprendre que tots dos érem aficionats a “llegir”. Jo ja no vaig dibuixar res més: el meu aprenentatge era finit. Des d'aquell dia, mentre els alumnes dibuixaven o es tiraven boles de paper, nosaltres ens comunicàrem les impressions de les nostres lectures: Galdós, Pereda, Clarín, Narcís Oller, els naturalistes francesos...»⁵. Des de llavors Prudenci freqüentava el grup d'intel·lectuals gironins format pel mateix Rahola, Miquel de Palol i Felip, Xavier Montsalvatge Iglésies, Rafael Masó Valentí, Josep Tharrats Vilà, Josep Grahit Grau i els sacerdots i poetes Francesc i Antoni Viver (Joan i Antolí Darder a *El vagabund*). El seu primer relat va ser *Les mevas vehinas* el 1898, un relat sobre les orenetes que cada any el visitaven al seu pis. Tot i que a *El vagabund*, Bertrana indica que el relat va ser publicat al setmanari *Vida (Llum! a la ficció)*, tal com Glòria Granell ens aclara, el relat va sortir a *Lo Geronés*⁶. La curiositat d'aquest primer escrit es que Prudenci Bertrana va firmar *P.B Compte* i que el va escriure en castellà: «Jo era un pintoret il·lús (...). I, en secret, vergonyosament, vaig escriure unes consideracions elegíiques inspirades en un niu d'oronells que jo tenia gairebé a l'abast de la mà, en el ràfec de la teulada del meu taller. Vaig escriure-les en castellà. Què us diré? Jo feia llavors com molts encara fan avui dia: per por d'escriure disbarats en català els escrivia en castellà. Ben mirat, més val malmetre la cosa aliena que la pròpia»⁷. A partir d'aquí va començar a escriure per diverses publicacions: *Vida: Publicació quinzenal de literatura i Art, Emporium, L'enderroch, Catalunya: Revista Literària*⁸. Al mateix temps comença a guanyar premis literaris per allà el 1902, molt abans del 1906 com deia Prudenci Bertrana: «Aquest any és el de la revolució intel·lectual a Girona i en el qual Bertrana precisament és molt actiu pel que fa a la seva literatura: guanya el Premi Ploma d'Or al certamen literari convocat per La Rierada d'Arenys de Mar amb *Tard!*, el del certamen literari d'Olot amb *La guineu* i publica relats breus com *Lo riure, Pagesívola, Harmonies matinals, L'aucell, El mar...*»⁹. Va escriure la seva primera novel·la l'any 1899, *Violeta*, tot i que va restar inèdita fins el 2013. A partir del 1905 va començar a publicar de manera regular: d'aquells anys són *Josafat* (1906), el recull de contes *Crisàlides* (1907) o *Nàufrags*, galardonada per *El poble català* el 1906 i

---

⁵ RAHOLA, Carles. «De quan jo era pintor». *La nova Revista* (gener 1928). núm. 13, p.8.

⁶ GRANELL, Glòria. «Els primers passos de l'artista». Al catàleg *Prudenci Bertrana. La presó de l'ànima*. Girona: Diputació de Girona, 1999, p.22.

⁷ BERTRANA, Prudenci. *El meu entrenador literari. La veu de Catalunya*, número extraordinari gener 1929, p.38.

⁸ SANJUAN, Xavier. *Prudenci Bertrana, entre la realitat i la ficció*, p. 86.

⁹ SANJUAN, Xavier. *Prudenci Bertrana, entre la realitat i la ficció*, p. 87.

publicada el 1907. Tambè va escriure *Tieta Claudina* (publicat el 1910 al castellà com a *Ernestina* i inèdit en llengua catalana fins el 1929) i *Proses bàrbares* (1911), un dels moments àlgids de la seva carrera literària. Durant aquella època també va succeir un fet important en la vida de Bertrana: el 7 de desembre de 1908, dins el cicle de conferències “Catalunya Ciutat” organitzada per l'Associació Nacionalista Catalana, va oferir a Barcelona una conferència titulada “Sobre les belleses de la natura i el meu goig”, que va tenir un gran èxit i que va entusiasmar Joan Maragall – que fins i tot li va enviar una carta¹⁰ elogiosa –, que seria considerat per Bertrana el seu padrí literari.

2.5. Primers passos en el periodisme

A partir de 1910 Prudenci Bertrana compaginà les diferents tasques amb la de periodista. El 29 de juliol de 1910 surt el primer número de *Ciudadanía. Diario Republicano Autonomista de Avisos y Noticias* promogut per un seguit de corrents republicans de Girona a l'entorn d'un advocat de Jaén, Eduardo Fernández del Pozo y del Río¹¹. Així Bertrana es va convertir en director del diari: «D'aquesta manera, a més de pintor i escriptor, es converteix en periodista. Això sí, en un àmbit, el de la política, que ell desconeixia. Amb aquest episodi i en aquesta etapa de la vida, s'inicia la novel·la *El vagabund*. Bertrana no tenia cap mena d'experiència en la direcció de diaris i senzillament va ser utilitzat. Fins a quin punt era conscient Bertrana de la instrumentalització que estava patint? Se sentia tant profundament republicà com per posar-se al davant d'un diari que tenia com a únic objectiu aconseguir que Fernández del Pozo fos diputat? Molt probablement les penúries econòmiques hi van influir tot i que el seu sou era força miserable»¹². A més, tampoc està clara la convicció política de Bertrana: «el cercle de gent en el qual sembla que es movia Bertrana al final del XIX i abans de conèixer el grup d'escriptors modernistes, no era ni especialment progressista – sinó més aviat d'idees conservadores com l'alcalde del moment Joaquim Espona o l'exalcalde Emili Grahit – ni especialment catalanista i vinculat artísticament a la renaixença»¹³. Ell mateix ho explica en aquests dos fragments de *El vagabund*: «Una altra cosa inexplicable per a molts era que Innocenci Aspriu dirigís Reivindicación...», «Alguns objectaren, amb certa timidesa, que, si bé l'Aspriu s'havia revelat com un

---

¹⁰ MARAGALL, Joan. *Carta a Prudenci Bertrana, any 1909*. Biblioteca de Catalunya. MDC.

¹¹ SANJUAN, Xavier. *Prudenci Bertrana, entre la realitat i la ficció*, p. 101.

¹² *Ibidem*, p. 102.

¹³ *Ibidem*, p. 105.

escriptor de força, ningú no podia reconèixer-li experiència periodística, ni mèrits polítics, ni sacrificis per la santa causa de la llibertat. Era un convertit de poc, la consagració del qual no podia fer-se sense sotmetre'l prèviament a treballs i penitències de novici». Això no vol dir que fos conservador, però si, almenys, que fins aquell moment no estava especialment involucrat políticament – el seu amic Miquel de Palol va tenir una forta disputa amb Bertrana perquè deia que aquest prioritza els diners als ideals. Potser per foragitar la fama dels seus avantpassats – a més de pels diners – Bertrana va acceptar la direcció de *Ciudadanía*: «Deduíem que els antecedents familiars conservadors i radicals passats i presents preocupaven força Bertrana i potser per compensar-ho, les pàgines de *Ciudadanía* van plenes d'atacs a la monarquia – i al carlisme en concret»¹⁴

2.6. Amistat amb Diego Ruiz

Va ser en aquesta època que Bertrana conegué Diego Ruiz, nascut a Màlaga el 1881 i que el 1894 es va traslladar a Barcelona. Allà conegué Carles Rahola, i gràcies a aquest fet visità Girona. L'any 1908 va guanyar la plaça de director administrador del manicomi de Salt i a partir del 1909 es va fer càrrec de la direcció del frenopàtic¹⁵. «La vida social de Diego Ruiz continuà tan activa com sempre. Entrà en contacte amb els grups radicals de l'esquerra gironina i va col·laborar en els diaris *La lucha* i *Ciudadanía, republicà autonomista*»¹⁶. Va ser llavors quan va conèixer Bertrana i segurament va influir molt en la seva ideologia. Tots dos van escriure, l'any 1910, el pol·lèmic opuscle *La locura de Álvarez de Castro* que *La Campana de Gràcia* va descriure així: «Girona té dos herois: Sant Narcís i el general Álvarez de Castro, heroi popular, admirat per tots, consagrat per tota la ciutat i per la història amb marbres commemoratius. Es recorden les seves paraules i les seves gestes. (...) I avui, dos joves, en Diego Ruiz i en Prudenci Bertrana, surten per Girona amb un llibre sota el braç que proclama la bogèria de l'heroi. Quin escàndol en la immortal ciutat! Posar per damunt de tots els caps un heroi i trobar-se amb un boig, amb què el director del manicomi de la ciutat, el Dr. Diego Ruiz, els ha dit res més que tota glòria de l'Álvarez de Castro no és res més que el resultat d'una neurosi i que totes les actituds cavalleresques, les paraules èpiques, la resistència

---

¹⁴ *Ibidem*, p. 107.

¹⁵ MALGRAT, Lourdes. *Diego Ruiz. Contes d'un filòsof. Contes de glòria i d'infern* (pròleg). Valls: Cossetània Edicions, 2009.

¹⁶ *Ibidem*.

epopeica, no demostren res més que un deliri de grandeses tan patològic, tan d'estudi de psiquiatria, com la bogeria d'un pagès, transportat per a la seva cura, al manicomi de Salt»¹⁷. Aquest opuscle va suposar un gran escàndol a la “levítica” societat gironina dominada per militars i capellans. En la defensa de Bertrana i Diego Ruiz, per exemple, Carles Rahola va publicar un llarg article¹⁸ sobre el llibre que confirmava la bogeria del militar. Tot i que no es pot saber a ciència certa el tant per cent de cada autor en l'opuscle, sovint s'havia dit que de Bertrana només hi figurava el nom, cosa que va negar Diego Ruiz amb aquestes paraules: «Hay muchos datos para suponer fundamentalmente que Álvarez de Castro estava paranoico cuando se resistía: debía tomarlo por su cuenta un buen médico alienista. Esta opinión no es mía, y debo citar ante todo con entusiasmo el nombre del ciudadano de Gerona á quien la oí por primera vez este verano pasado, cuando la mascarada del centenario; este nombre no lo pronuncia nadie sin admiración en Cataluña: Bertrana»¹⁹. Sigui o no sigui l'autor, el que està clar és que l'opuscle va ser el motiu real del processament de Bertrana i la posterior presó després de ser jutjat per un tribunal militar. El pretext va ser la publicació a *Ciudadanía* d'un article titulat *El militarismo*²⁰ i que ja havia sigut publicat a la revista madrilenya *Vida Socialista* sense que el fiscal d'allà trobés indicis delictius. El van condemnar a 6 mesos de presó tot i que als pocs dies en pogué sortir en llibertat provisional gràcies a les gestions dels seus amics i familiars.

Deixant de banda l'afer del judici, Bertrana també va tenir una pol·lèmica amb el seu amic Miquel de Palol. Els dos eren directors de dos diaris republicans, *Ciudadanía* i *Catalanitat* respectivament, que tot i partir de la mateixa ideologia, tenien sensibilitats polítiques diferents, a banda que la primera estava escrita en castellà i la segona en català. A banda de les diferències, la pol·lèmica va sorgir precisament per la ideologia de Bertrana. Bàsicament, Palol criticava que Bertrana no tenia ideologia i que només li interessaven els diners, col·laborant amb publicacions de diferent biaix polític, al que Bertrana contestava que un escriptor o periodista novell col·laborava amb qui podia, entre d'altres coses. Finalment, els dos diaris es fusionaren en un de sol sota el nom de *Ciudadania*, enterrant els problemes entre els dos literats: «...Naixia així, en català, *Ciudadania*. Palol i Bertrana degueren fer-se una abraçada que deixés en l'oblit el que

---

¹⁷ *La Campana de Gràcia* (17 setembre 1910), p.3

¹⁸ RAHOLA, Carles. «Álvarez de Castro». *Ciudadanía* (25 agost 1910).

¹⁹ RUIZ, Diego. «La internacional en Gerona». *Vida Socialista*, núm. 21. Madrid (22 maig 1910), p.12.

²⁰ *Vida Socialista* (16 octubre 1910), p.14.

s'havien dit a través de les planes dels mitjans que dirigien, i van tornar a treballar junts com bons amics. Bertrana va ser el director del nou setmanari que refonia els anteriors – al número 8 hi ha una nota que ho deixa ben clar – i Palol va col·laborar-hi amb alguns articles...»²¹

2.7. Marxa a Barcelona

Al 1912 la situació a Girona ja era insostenible. L'editor Antoni López (Pau García a la ficció) li va proposar assumir la direcció o el lloc de redactor en cap de les publicacions barcelonines *L'Esquella de la Torratxa* i *La Campana de Gràcia*. Al principi fa les seves cròniques des de Girona però finalment, a causa del procés, la seva estada a presó i l'ambient conservador de la ciutat, Bertrana decideix marxar a Barcelona l'octubre de 1912. Tot i que a *El vagabund* descriu la seva marxa com a solitària i trista, la veritat és que li van fer un sopar de comiat que tal com indica Carmina Portell va ser publicat en forma de crònica per *El Poble Català*²², on fins i tot li van publicar íntegrament el seu discurs de comiat²³. A Barcelona també va ser rebut amb un article i un dinar de benvinguda: «En Prudenci Bertrana, nou director de *L'Esquella de la Torratxa*, ja és aquí. (...)Y bé, an aquest escriptor, fort y primitiu, hem cregut que podríem oferirliun present d'amistat ben pura. Ell ve a dirigir un periòdic satíric. Encara les coses de la ciutat, de la política, no han posat en la nostra fraternitat l'agror d'una recriminació, d'un atac, o el dolor d'una ferida... La nostra devoció per l'amic aquell dia serà ben pura. Després, per afers entranyables o banals, prou, potser, que vindrà'l desamor a esquarterar la nostra germanor actual. Es lo fatal, però, perquè no fer una cordial libació, a la vora de lo fatal? (...) Quatre amics d'aquesta casa y de fora d'ella, hem organitzat un dinar camperol a en Bertrana»²⁴. Tal com diu el llibre *Prudenci Bertrana entre la realitat i la ficció*, tot i la bona rebuda ja es comencen a entreveure, a l'article anterior mateix, els recels amb que també és rebut Bertrana i que ell mateix descriu a *L'impenitent*: «I Aspriu (el seu àlter ego a la ficció) escoltava tot seguit la rèplica de la ciutat – pura al·lucinació – que li deia: “D'on surts escriptor? ¿Per què vens a guanyar el pa de la família ací i no empunyant l'arada? ¿és que pretens comparar-te amb els meus fills, que

---

²¹ FABRE, Jaume. «Palol i Bertrana, una aventura periodística paral·lela». *Revista de Girona*, núm. 112 (1985), p.40-45.

²² PORTELL, Carmina. «La marxa de Girona de Prudenci Bertrana». *Revista de Girona*, núm. 135 (1989), p.83.

²³ *El Poble Català*. Any IX, núm. 2765 (3 octubre 1912), p.2.

²⁴ *El Poble Català* (9 octubre 1912), p.1.

ja surten llestos com una mustela del ventre matern? Què pots presumir, tu, davant els meus polítics i homes de negoci, enguantats, ben vestits, actius, capaços de tenir una orella atenta al correligionari o al client, i l'altra a la confidència de l'alcajota? ¿Podràs mai considerar-te superior als meus artistes, músics i poetes? Ells tenen amors amb dames aristocràtiques i anècdotes per a contar i acudits que els fan simpàtics i indispensables en les tertúlies i en els àpats. Què pots contar, tu?»²⁵. A partir de l'octubre de 1912 ja viu instal·lat a Barcelona, primer sol, després amb la família, i dirigeix els dos setmanaris satírics per un sou miserable. Té una relació tempestuosa amb l'editor Antoni López, i al mateix temps s'adona que no serveix per dirigir ni per les intrigues del poder i es dedicarà només a escriure cròniques²⁶. També tenia pendent encara la resolució del seu procés militar, del qual finalment va quedar absolt. Durant aquella època va viure el drama personal de perdre dos fills en poc temps i de manera prematura. Heribert va morir l'octubre de 1913, amb menys de 15 anys, de tuberculosi pulmonar, i Elena, el gener de 1915 a l'edat de 21 anys, presumptament d'una patologia cardíaca. La seva filla Aurora va haver d'ajudar l'economia familiar tocant el violoncel en bars de nit del barri xinès fins que va anar a estudiar a Ginebra. Aquestes morts el sumeixen en una gran depressió, culpant-ne la ciutat i a ell mateix- tal com escriu Aurora: «Les tràgiques morts d'Heribert i Elena van sumir Bertrana en una profunda depressió, cosa que li va impedir continuar treballant en una feina per la qual havia perdut momentàniament el sentit de l'humor i la fina ironia que el caracteritzava i més si tenim en compte que treballava per a publicacions humorístiques i satíriques com *L'Esquella de la Torratxa* i *La Campana de Gràcia*»²⁷. Al final, sembla que Antoni López el va acomiadar o convidar a plegar²⁸ després d'uns anys força precaris: «... los primeros años de Bertrana en Barcelona fueron durísimos, rayando en una pobreza negra... Sus ingresos económicos puede decirse que dependían exclusivamente del viejo López, que según uno de sus más célebres redactores, Ramon Raventós, pagaba los artículos a siete pesetas cincuenta, cuando *Cu-cut* y *La Veu de Catalunya* tenían como tarifa base la de veinticinco pesetas»²⁹. La rancúnia va seguir temps enllà i *L'Esquella de la Torratxa* li dedicà a Bertrana més d'un article crític. Un cop fora dels setmanaris i després d'una època de recull a Vilamajor, als peus del Montseny, Bertrana – gràcies a

---

²⁵ BERTRANA, Prudenci. *L'impenitent*. Barcelona: Edicions 62, 1988. p.33.

²⁶ SANJUAN, Xavier. *Prudenci Bertrana, entre la realitat i la ficció*, p. 154.

²⁷ BERTRANA, Aurora. *Memòries fins a 1935*. Col. Josep Pla. Diputació de Girona: 2013, p. 214-216.

²⁸ SANJUAN, Xavier. *Prudenci Bertrana, entre la realitat i la ficció*, p. 163.

²⁹ VILADEMANY, Arnaldo. «En defensa de Prudencio Bertrana». *Los sitios* (8 maig 1968), p.4.

l'ajuda d'amics seus – va ser director i professor de dibuix de l'Escola Horaciana Pi i Margall³⁰ i posteriorment de l'Escola Municipal del Bosc de Barcelona, en la que treballà fins a la seva jubilació el 1937. Tambè va entrar a la redacció de la revista *Iberia* (*Hispania* a la ficció) i a *El Poble Català* (*La Batalla* a la ficció) on publica breument la seva columna «Ideari Barbre» amb el pseudònim *Roc*. Sembla ser que l'acomiadament de Bertrana i la resta de redactors de *El Poble Català* fou per causes polítiques, concretament pel Pacte de Sant Gervasi en el qual es va acordar una aliança electoral entre el Partit Republicà Radical d'Alejandro Lerroux i la Unió Federal Nacionalista Republicana (UFNR) per a les eleccions del 8 de març de 1914³¹. Tot i això el seu “ideari” no mor aquí perquè tindrà seqüeles més endavant a *La Publicidad*, on també escriu crítiques teatrals. Tambè escriu al setmanari d'humorisme gràfic *La piula*. A principis de 1922 Bertrana va entrar a formar part de la Junta de L'associació de Periodistes de Barcelona, i després de ser acomiadat per *La Publicidad*, va entrar a treballar a *La Veu de Catalunya*, molt proper a la Lliga Regionalista. Allà hi començà a publicar la seva habitual columna “Impromptu” (posteriorment “Impromptu”) fins just abans de començar la guerra civil³². Durant aquella època de certa estabilitat, tant econòmica com familiar, és quan Bertrana decideix recuperar els esborranys escrits i dedicar-se en cos i ànima a les seves novel·les. Va publicar el recull de contes *La lloca vídua i altres contes* (1915) a Societat Catalana d'Edicions i *Els herois* (1920) i *El meu amic Pellini i altres contes* (1923) a Editorial Catalana. També va publicar a *La Novel·la d'Ara*, una col·lecció de narracions editada a Barcelona entre els anys 1923 i 1927 en que hi aparegueren sobretot autors vuitcentistes i modernistes, els contes *La bassa roja* (1923), *El desig de pecar* (1924) i *L'òrgan del diputat* (1924). Tambè s'aproxima al món del teatre, per molt que la seva obra va complir en to menor els temes de la seva producció narrativa. Sense gaire èxit de crítica, Bertrana escrigué les obres teatrals *Enyorada Solitud* (1917), *Les ales d'Ernestina* (1921), *La dona neta* (1924) i *El comiat de Teresa* (1931) entre d'altres. Al 1925 va publicar *Jo! Memòries d'un metge filòsof*, retrat del metge i escriptor Diego Ruiz, antic amic de Bertrana i amb el que va escriure conjuntament l'opuscle *La locura de Álvarez de Castro*. Tot i que s'afirma que el llibre era una venjança a Diego Ruiz pel fet d'emigrar després de l'opuscle i deixar-lo sol davant la polèmica, Xavier Sanjuán es permet dubtar-ne al seu llibre *Prudenci*

---

³⁰ SANJUAN, Prudenci. *Prudenci Bertrana, Entre la realitat i la ficció*, p. 169.

³¹ *Gent Nova*, núm. 647 (25 abril 1914), p.7.

³² SANJUAN, Prudenci. *Prudenci Bertrana, Entre la realitat i la ficció*, p. 180.

Bertrana entre la realitat i la ficció. Primer perquè, com diu Josep Pla : «Bertrana tenia una passió per Girona i els amics d'aquells temps, àdhuc pel sinistre Diego Ruiz, la bogeria del qual formulava d'una manera explícita “bogeria que mereix un llibre que escriuré»³³. El llibre de Sanjuán també ens mostra com una de les primeres cròniques de *L'Esquella de la Torratxa*³⁴ Bertrana li dedica un pensament i com posteriorment, quan és el director, li ofereix una columna: «Quan va començar a exercir de director o redactor en cap de *L'Esquella de la Torratxa* l'octubre de 1912 ja establert a Barcelona, va convidar Ruiz a escriure una columna que, amb el títol de “Emotionarium”, es va començar a publicar a partir de l'1 de novembre del mateix any amb una nota de redacció (redactada sense cap mena de dubte per Bertrana) en la qual s'explicava quins continguts tindria. Però sense dir el nom de qui seria l'autor, tot i que la columna havia de ser força efímera (...)»³⁵. En contra d'aquesta hipòtesi hi ha el fet que Bertrana, tot i la seva gran amistat i la influència que en ell va exercir Diego Ruiz, no el nombra en cap passatge de *El Vagabund*. El llibre va ser un èxit de públic, no tant de crítica, i va propiciar la publicació de diversos articles crítics com el de Farran i Mayoral³⁶ o el de Manuel Montoliu³⁷. Bertrana, aclaparat per les crítiques, va voler posar fi a la polèmica amb l'article *Defensa del Dr. Daniel Pérez*³⁸

2.8. Creació de la trilogia *Entre la Terra i els núvols* i final de la seva vida

Ja al final de la seva vida va publicar la seva trilogia autobiogràfica *Entre la Terra i els núvols*. Al 1931 va publicar *L'hereu*, novel·la que explica la seva etapa d'infantesa i amb la que va guanyar el premi Creixells. L'alegria no va poder ser total perquè aquell mateix any, i després de tota una vida amb la salut fràgil, moria la seva filla petita Cèlia. Durant aquests anys i fins al començament de la Guerra Civil va continuar fent classes, pintant i escrivint, tant la seva columna habitual “Impromptu” com les següents novel·les de la trilogia *Entre la terra i els núvols*, *El vagabund* (1933) i *L'impenitent* (acabada el 1939 i publicada pòstumament el 1948). En aquesta trilogia repassa tota la seva trajectòria vital passant des de la seva infantesa a pagès, la seva estada a Girona i la seva etapa final a Barcelona. Tambè fou president dels jocs florals de Girona l'any 1935

³³ PLA, Josep. «Prudenci Bertrana». A: *Retrats de Passaport*. Destino, 1970. O.C. 17,82-89.

³⁴ SANJUAN, Prudenci. *Prudenci Bertrana, Entre la realitat i la ficció*, p. 133.

³⁵ *Ibidem*. p. 133

³⁶ FARRAN I MAYORAL, J. «A propòsit de Jo! De P. Bertrana». *Revista de Catalunya* (gener de 1926). p. 39

³⁷ MONTOLIU, M. «Prudenci Bertrana, “Jo! Memòries d'un metge filòsof”». *La Veu de Catalunya* (febrer 1926). p.5.

³⁸ BERTRANA, P. «Defensa del Dr. Daniel Pèrez». *Revista de Catalunya* (juny 1926). p.39.

i de Barcelona l'any 1936 i col·laborà a Ràdio Associació de Catalunya, on llegir alguns contes que han restat inèdits fins a l'actualitat.

Amb l'inici de la Guerra Civil, *La Veu de Catalunya*, on ell escrivia, va ser col·lectivitzat i canvia el subtítol de la capçalera *Diari de l'Autonomia i la República* pel de *Diari Antifeixista Controlat pel Comitè Obrer*³⁹. Es converteix bàsicament en un ordre de propaganda amb un doble objectiu: un de bèl·lic i un altre de caràcter social i sindical al servei de la revolució, ateu, antiburgès i anticlerical. Bertrana n'és acomiadat perquè la seva ideologia no coincidia amb la línia editorial del diari i no els hi era útil⁴⁰. La família Bertrana passa bona part del conflicte fora de Barcelona, primer a Vilada al Berguedà i després a Sant Pere Pescador. Acabada la guerra la família Bertrana tornà al seu pis de Barcelona. Va morir plàcidament a casa seva el 21 de novembre de 1941 i fou enterrat al cementiri de les Corts.

---

³⁹ *La Veu de Catalunya* (8 setembre 1936). Núm. 12546.

⁴⁰ SANJUAN, Xavier. *Prudenci Bertrana, Entre la realitat i la ficció*, p. 202.

3. MODEL INTEL·LECTUAL DE BERTRANA

3.1. Introducció

Prudenci Bertrana és un escriptor molt difícil de classificar, que sempre es mogué entre dos móns: entre Girona i Barcelona, entre la pintura i la literatura, entre el Modernisme i el Noucentisme, entre la narrativa i el teatre, el lloc de l'obra de Prudenci Bertrana en el cànon de la literatura catalana continuà essent problemàtic⁴¹. El mateix Bertrana, tal com diu Xavier Pla, no va contribuir a una concepció clara i neta de les seves obres⁴². A la seva trilogia autobiogràfica *Entre la terra i els núvols* Prudenci Bertrana agafa la seva vida com a matèria literària però ficcionant el necessari, tal com hem vist a l'apartat anterior, el que Xavier Pla anomena «falses autobiografies o autoficcions» en què «la vida de l'autor és presentada com una ficció o una construcció literària del jo». Aquesta literaturalització del jo respon a diverses intencions, però sobretot és una cuirassa que es construeix: «més enllà dels problemes econòmics i familiars, un Bertrana constantment agreujat va haver de ressituar-se davant els lectors a causa de la monopolització de la literatura catalana exercida durant els anys del Noucentisme, accentuant la necessitat constant d'autojustificar-se, insistint orgullosament en la seva integritat d'artista pur, “en la fidelitat gairebé suïcida a una concepció ètica de la literatura”»⁴³. Vida i art com dues cares de la mateixa moneda: «és una barreja que li permet crear un retrat literari de si mateix elaborat minuciosament al llarg de tota la vida que culmina els últims anys, en què es dedica exclusivament a recordar, revisar i escriure com vol que el tingui present el lector del futur»⁴⁴. En aquest aspecte, Bertrana, tot i la ficcionalització d'alguns aspectes de la seva vida, té una visió indestruïble de vida i art. Escriure, i pintar, són les úniques coses per les que està al món, i aquesta visió de l'art com a manera de viure i com a propòsit vital serà clau al llarg de la seva vida personal. És paradigmàtic d'aquest aspecte, tal com ens fa veure Margarida Casacuberta⁴⁵, el final de l'epíleg de *L'impenitent*:

---

⁴¹ PLA, Xavier. «La novel·la de la vida de Prudenci Bertrana» *Revista de Girona*, núm. 301 (març-bril 2017). p. 71

⁴² *Ibidem*

⁴³ *Ibidem*

⁴⁴ GRANELL, Glòria. «Prudenci Bertrana. L'art d'escriure, l'art de viure» *Serra d'Or*, núm. 693 (setembre 2017) p. 11.

⁴⁵ CASACUBERTA, Margarida. «Prudenci Bertrana entre dos aniversaris. Literatura i vida» *Revista de Girona*, núm. 154 (setembre-octubre 1992) .p. 54

«damunt una vulgar calaixera del divuit-cents, hi ha tres fotografies. L'una representa la filla gran d'Aspriu asseguda al costat del seu marit, a la soca d'una palmera aterrada, i envoltats d'un paisatge tropical. Les altres dues, els retrats en bust d'Anna Maria i Angelina dintre uns petits marcs de cavallet. Hi ha tothora davant ells, com si fossin imatges d'un altar, flors camperoles i, a manca de flors, brots decoratius dintre uns senzills gerros, que Eugènia cura de renovar. Ambdues germanes esguarden a qui les mira, fixament, pensarosament. Llur pare ha cregut, de vegades, llegir en aquells esguards una tímida acusació. I s'ha preguntat si no seria just ofrenar-los en desgreuge totes les obres d'ell, cremant-les i esventant-ne les cendres. I s'ha preguntat també, si en cas de tornar a començar la seva vida, podria sostreure's a l'impuls, a l'obsessió, a l'encís que l'ha convertida en un calvari. I ha fet un sondeig profund, minucios i desesperat de la seva ànima; i, amb horror, l'ha trobada impenitent. Però avui els ulls d'Anna Maria i els d'Angelina s'han endolcit. Llur esguard és el de sempre. Ve de lluny, trist i amorós, suavitzat, altrament, per un lleu matís de clemència».

Aquesta confessió, al final del seu últim llibre, publicat pòstumament l'any 1948, ens mostra la manera d'entendre vida i art: tot i les penúries econòmiques, la mort de 3 fills que el turmentaran sempre més, la inestabilitat laboral i els greuges que patirà al llarg de la seva carrera artística, malgrat tot, troba la seva ànima impenitent. Si tornés a començar, «no podria sostreure's a l'impuls, a l'obsessió, a l'encís que l'ha convertida en calvari». El fet d'haver acomplert la seva missió, del reconeixement social a la tasca feta, compensa bastament tot⁴⁶.

3.2. L'intel·lectual modernista

Aquesta visió de l'intel·lectual és molt pròpia del Modernisme. A l'època en que Bertrana començà a escriure, allà l'última dècada del segle XIX, un moment molt convuls políticament, emergeix el Modernisme que, més que un moviment artístic era un moviment polític i cultural que anhelava transformar la societat catalana començant per la cultura catalana que durant aquella època patia dos mals bàsics: «era, d'una banda, una cultura endarrerida respecte a les cultures nacionals modernes europees i, encara pitjor, una cultura tradicionalista que s'obstinava en aquest endarreriment; d'altra banda, era una cultura que no aspirava a la universalitat, sinó que era, per esència, localista, una cultura que havia nascut com a expressió d'un particularisme regional i que no gosava d'anar més enllà, sacrificant les seves peculiaritats diguem-ne pairals»⁴⁷. Aquesta nova concepció del que ha de ser la cultura catalana també portava implícita una nova concepció de l'intel·lectual i l'artista, tal com hem vist anteriorment, concebut-lo com a

---

⁴⁶ *Ibidem*

⁴⁷ MARFANY, J.Lluís, *Aspectes del Modernisme*, Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1990 .p.16.

professional, en el sentit de viure per la literatura, per tant els Modernistes es consideren artistes per vocació i de plena dedicació⁴⁸. Del modernisme també se'n desprèn la visió de l'art com a passió i com a rebel·lió; l'artista com a rebel social i alhora la concepció de l'art per l'art. El que feia que el modernisme fos – i sigui – difícil de definir és d'una banda la hegemonia que el Noucentisme aconseguí a partir del tombant de segle (el fet de ser el moviment cultural que tradueix el triomf de la Lliga Regionalista com a partit hegemònic del catalanisme i alhora confluència de catalanitat i conservadurisme hi tingué molt a veure) i que ens han llegat la concepció del Modernisme com un «moviment caòtic, anàrquic i contradictori»⁴⁹, i d'altra banda el fet que artísticament era molt heterogeni. Hi confluen des del simbolisme decadentista més proper a Rusiñol al sector més vitalista i individualista capitanat per Jaume Brossa, molt combatiu políticament. Per tant, el Modernisme, tal com diu Marfany al seu llibre *Aspectes del Modernisme*: «només es pot definir, d'una manera significativa i operant, com el procés de transformació de la cultura catalana de cultura tradicionalista i regional en cultura moderna i nacional, procés que es desenvolupa durant la darrera dècada del segle passat i la primera d'aquest (l'edició que he usat del llibre és del 1990) i que és coronat pel Noucentisme en una direcció molt concreta i amb exclusió de qualsevol altra»⁵⁰. El relat d'ordre, estabilitat, precisió, claredat, mesura i actitud cívica vers l'art va acabar per ser la tendència hegemònica i va relegar al modernisme a un lloc marginal. Bertrana, que primer va intentar trobar el seu camí d'expressió a través de la pintura - «jo no sabia pas ben bé el que em proposava. Jo volia transmetre als altres els meus fervors panteístics, la joia de tenir ulls, de saturar-me mitjançant ells de la gràcia del món i volia ser verídica, pur, honrat...»⁵¹ – va trobar en el caldo de cultiu del modernisme, especialment a Girona on el moviment va ser especialment combatiu i coherent, el seu jo artístic i on va anar «afirmant la seva personalitat literària i, amb ella, la dimensió política i social de la seva condició d'intel·lectual revoltat contra la grisa homogeneïtat del medi: des de l'organització dels jocs florals de Girona, veritable proposta de renovació dels certàmens literaris, a la publicació, en col·laboració amb Diego Ruiz, de l'escandalós pamflet *La locura de Álvarez de Castro*; des de la direcció del diari republicà *Ciudadanía*, que li valgué un procés i una curta estada a la presó, a la seva obra narrativa, especialment les novel·les *Josafat* (1906) i *Nàufrags* (1907) que, situades en plena crisi del naturalisme,

---

⁴⁸ *Ibidem.* p.21

⁴⁹ *Ibidem.* p.14

⁵⁰ *Ibidem.* p.34

⁵¹ <https://llettra.uoc.edu/ca/autor/prudenci-bertrana/detall>

compaginen amb una explícita actitud de recerca formal, la sensibilitat decadentista amb la problemàtica vitalista de l'home enfrontat a la fatal acció destructora del medi»⁵². D'aquesta manera trobem un Bertrana totalment identificat amb la definició de l'intel·lectual modernista, que busca canviar la societat a partir de la cultura.

3.3. Bertrana i la ciutat

Aquesta intenció de transformació Bertrana la va exercir des de la posició d'artista rebel, incòmode per la burgesia benpensant, i al mateix temps des de la posició d'artista bàrbar marginat per la societat industrial i el Noucentisme. Ja en la seva conferència *De les bel·leses de la Natura i el meu goig* a Barcelona l'any 1908 convocada per l'Associació Nacionalista de Catalunya, Bertrana es presenta, en un moment en que el Noucentisme estava s'estava apoderant del relat hegemònic, com un bàrbar, un inculte, «un pobre treballador silenciós», «una ànima esquerra i contemplativa». Aquesta obsessió per presentar-se com un bàrbar, un bosquetà, va ser una constant en la seva vida i obra. Domènec Guansé afirma que Bertrana està obsedit «pel retorn a l'home primitiu, no deformat per la civilització, a les seves passions i als seus sentiments més elementals, a l'admiració deïficadora de la natura». Aquesta no era una posició idealitzada com la d'altres modernistes de ciutat sinó que era fruit de les seves estades a pagès, de les vivències a bosc, de compartir experiències amb la gent del camp, de tractar-los com a iguals. Contra l'elitisme noucentista, la senzillesa camperola. El fet que passés la seva infantesa i adolescència a pagès encara dotava de més credibilitat el relat, i el fet que finalment hagués d'anar a buscar-se la vida a Barcelona, la gran ciutat i on el Noucentisme monopolitzava les institucions, el va rodejar d'un aura de víctima que ell explotà. Bertrana sempre s'havia sentit discriminat i menystingut per la burgesia, que el menysprea i no compra els seus llibres ni es commou amb la seva literatura⁵³, i al arribar a la ciutat comtal, aquesta percepció de marginat s'incrementa: arrosegava l'aureola d'escriptor satíric, rebel, incisiu que com diu Jordi Castellanos, es va anar formant ell mateix per por de donar la imatge de pescador de capgrossos⁵⁴. El tema de la ciutat com a «monstre devorador de fills i il·lusions, engendrador d'homes pretensiosos, mentiders,

---

⁵² *Ibidem*

⁵³ CASTELLANOS, Jordi. «L'etern ressentit» *Revista de Girona*, núm 154 (setembre-octubre 1992). p. 66.

⁵⁴ *Ibidem*

egoistes»⁵⁵ també va ser un tema recurrent, no cal oblidar que durant la seva estada a Barcelona se li van morir 3 fills: Heribert l'any 1913 amb menys de 15 anys, Elena el 1915 amb 21 anys i la Cèlia el 1931 amb 21 anys també. Està clar que quan Bertrana deia la frase anterior que parafraseja la seva filla Aurora no es referia només a la mort dels seus fills en particular, sinó que es referia a les condicions de vida de les classes més desfavorides i a les enveges, ambicions i traïdories per tenir més poder i diners⁵⁶. En els següents fragments de *L'impenitent* Bertrana exemplifica a la perfecció la pugna entre ell i la ciutat que vertebrarà tota la seva obra:

«I Aspriu escoltava tot seguit la rèplica de la ciutat – pura al·lucinació – que li deia: “D'on surts escriptor? ¿Per què vens a guanyar el pa de la família ací i no empunyant l'arada? ¿És que pretens comparar-te amb els meus fills, que ja surten llestos com una mustela del ventre matern? Què pots presumir, tu, davant els meus polítics i homes de negoci, enguantats, ben vestits, actius, capaços de tenir una orella atenta al correigionari o al client, i l'altra a la confidència de l'alcalde? ¿Podràs mai considerar-te superior als meus artistes, músics i poetes? Ells tenen amors amb dames aristocràtiques i anècdotes per a contar i acudits que els fan simpàtics i indispensables en les tertúlies i en els àpats. Què pots contar, tu?»⁵⁷

Al segon:

«respecta'm, car puc venjar-me cruelment. Mira que fereixo de traïdor. Si els teus pulmons són forts, cercaré el teu fetge; si el teu fetge resisteix, miraré d'espantillar-te els ronyons; i si els ronyons aguanten, flaquejaran els nervis - que els tindrè, car soc especialista a desbaratar-los – jo ho tinc tot. I si tu, home salvatge, encara et mantinguessis ferm, trobaria la teva muller; i si ella dona forta i assaonada per a bregar amb la dissort, no desdeia, m'abraonaria amb els teus fills que la teva incúria de somiador em lliura indefensos»⁵⁸

La ciutat com un personatge més de la seva obra que dota la seva imatge d'artista de sacrifici, fatalitat i puresa, la imatge del bosquetà inadaptat. La dicotomia ruralisme/civilisme també va ser un dels eixos de l'obra bertraniana. És quan descriu els paisatges naturals quan l'escriptura de Bertrana agafa una més alta volada. Tot i que despatxar Bertrana solsament com un ruralista no té sentit, és imbatible quan escriu sobre la natura i el paradís mític dels anys feliços⁵⁹, com demostren el conte *La bassa*

---

⁵⁵ BERTRANA, Aurora. *Prudenci Bertrana en la intimitat*. Fons Bertrana UdG [en línia] <<http://hdl.handle.net/10256.2/8216>>

⁵⁶ SANJUAN, Prudenci. *Prudenci Bertrana, Entre la realitat i la ficció*, p.160.

⁵⁷ BERTRANA, Prudenci. *L'impenitent*. Barcelona: Edicions 62, 1988. p.33.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 33.

⁵⁹ DILLA, Xavier. «Un jo i un paisatge» *El País* (27 de març 2017)

roja o la novel·la *L'hereu*, per exemple. D'aquesta idealització de la natura també se'n desprèn, en contrapartida i com hem vist en tot aquest apartat, «una forta crítica, molt rousseaniana, a la vida urbana i al desenvolupament capitalista que fa malbé els valors de la societat agrària. Però Bertrana no ho expressa com un catalanista conservador. Laic i republicà, és també un caràcter individualista, rampellut i indomable, i traspasa la seva manca d'adaptació a la ciutat als textos on la fa ser escenari de la narració: la perspectiva s'enfosqueix, perd tot romanticisme i es torna força sarcàstica, com en el retrat de Girona que fa a *El vagabund*, o a la novel·la curta *El desig de pecar*, que té un ambient proper a la recuperada *Un film* de Víctor Català. També s'eleva el to retòric de la llengua i, fins i tot, de tant en tant, sembla més imprecisa i poc polida, com si la incomoditat de Bertrana amb l'experiència urbana es reflectís en la seva escriptura»⁶⁰. *El vagabund* i sobretot *L'impenitent* són una clara mostra de la crítica a la ciutat i la societat industrial, així com molts dels articles de *L'Esquella de la Torratxa* on, usant el sarcasme i la fina ironia, Bertrana descriu l'ambient de la ciutat.

3.4. Bertrana i la precarietat laboral

Una de les coses que més importaven a Bertrana i els artistes modernistes era la professionalització de l'artista, tal com em dit al primer apartat. Aquest aspecte feia més referència a la manera d'entendre l'ofici que no pas a la retribució econòmica. Això, no obstant, no volia dir que Bertrana no volgués viure de la literatura, però ell sabia que si era fidel als seus ideals, això era impossible. L'artista noucentista, acomodats en les diferents institucions públiques, vivia a costa de les subvencions públiques i d'alinejar-se políticament amb el conservadurisme catalanista de La Liga Regionalista de Catalunya presidida per Prat de la Riba. Això era inconcebible per una persona com Bertrana, que entenia la rebel·lia com a causa de vida i creia profundament en la cultura com a eina modernitzadora de la societat. Per tant, a diferència dels noucentistes, ell tenia que treballar en diverses feines, totes malpagades i precàries. Antoni López, l'editor de *L'Esquella de la Torratxa* i *La Campana de Gràcia*, que Bertrana descrivia com «el voltor del mite era el senyor Pau Garcia en persona. El seu nas corb, dur i agut com un coltell, no deixava reposar ni un sol instant innocenci. Vingué a furgar-li les entranyes, de les quals no en treia més que paperassa escrita amb sang, que engolia seguit, amb la

---

⁶⁰ *Ibidem*

pressa d'un famèlic»⁶¹ li pagava una misèria i les condicions laborals eren pèsimes. A més també havia de fer de professor de dibuix i treballar en el periodisme que ell veia, o almenys així ho deixà escrit, com un art inferior, com una cosa secundària: «quant al periodisme, és un ofici abassegador. En el periodisme tenim el capatàs, la reglamentació, la disciplina més o no tan militar; i en les hores que l'escriptor se n'allibera, se sent encara esclau, dominat per la rutinària confecció de frases i paràgrafs i de llocs comuns, empastifat del baf del maquinisme de la literatura que acaba d'expel·lir»⁶². Al seu article *Heus aquí l'enemic*⁶³ Bertrana fa una llarga digressió sobre literatura i la professionalització de l'intel·lectual, i sobre qui considera l'enemic de la literatura: el burgés que està «convençut de que amb l'Atracció de forasters, l'engrandiment del Port, i un tramvía subterrani ja ni ha prou per la prosperitat i bon nom de Barcelona, hostatge de l'ànima catalana». Bertrana critica el fet que sigui impossible viure de escriure sense formar part d'una institució o, com en el seu cas, amb el periodisme: «A Catalunya és possible tot menys fer-se un sou escrivint pel gust d'escriure. Existeixen oficinistes de la literatura, empleats en filosofia, (...) i mestres de gimnàstica filològica que cobren, per pur amor a la pàtria, de no se sab quins diastres d'organismes inventats precisament per ells mateixos. Però senyalinme un solitari, que, solitariament, amb l'art seu, amb lo que surti de la seva intel·ligència fecondada per la visió directa de la vida, pugui mantenir-se amb frugalitat». En aquest paràgraf Bertrana critica clarament el Noucentisme i les seves institucions, que només subvencionen els de la seva corda: «així els uns per cansanci i no necessitar-ho, i els altres per necessitar-ho massa s'ha deixat de produir literariament». Un bon nombre d'escriptors es trobaren abocats a una molt difícil situació econòmica mentre que uns pocs monopolitzaven les poques possibilitats existents⁶⁴. Bon exemple d'això és el passatge de *L'impenitent* en què Aspriu (el seu alter ego a la ficció) porta la seva obra a una de les editorials més importants del moment. Allà, mentre parla amb l'editor, apareix el jove director literari, «un conegut i eminent poeta, de bona presència, tibet, caravermell i irònic» (Josep Carner) que no el coneix – mostra de l'aïllament de Bertrana. Però el més important del passatge és el fet que, com diu Aspriu, Carner firma les traduccions de l'editorial amb

---

⁶¹ BERTRANA, Prudenci. *L'impenitent*. Barcelona: Edicions 62, 1988. p.17

⁶² Fragment de la conferència «El calvari de l'escriptor» recitada per Bertrana el 1935 i reproduïda a la *Revista de Girona*, núm 154 (setembre-octubre 1992) p. 70.

⁶³BERTRANA, Prudenci. «Heus aquí l'enemic» *El Poble Català*, (10 setembre 1913) les següents citacions són del mateix article.

⁶⁴ MARFANY, J.Lluís, *Aspectes del Modernisme*, Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1990 .p.239

nombrosos pseudònims «per simular, almenys, una resquícia de pudor»: tal com ens fa veure Bertrana, Carner està «acumulant sobre el sou no petit d'ell, el jornal no massa gros que podia haver guanyat un altre»⁶⁵. Tot i que en certa manera la crítica de Bertrana té molta raó en la majoria d'aspectes, també cal dir, com mostra Gloria Granell, que «la queixa per considerar-se un autor poc reconegut forma part també de la construcció del seu autoretrat literari. Perquè al costat de les dificultats que pateix rep també nombrosos reconeixements que no s'esforça a recordar».

3.5. Estil literari

A tot l'anteriorment comentat que fan de Bertrana un intel·lectual clau de les lletres catalanes, el que de veritat el fa digne d'estudi és la seva escriptura, que ha envellit perfectament i és manté més vigent que mai. És un autor que destaca especialment en la descripció de la naturalesa, en copsar l'atmosfera del camp i la ciutat amb el seu lèxic genuí fruit de compartir la vida amb ells, els seus retrats psicològics i el seu ús de la fina ironia i el sarcasme. L'abundància del seu lèxic, tal com diu el crític Domènec Guansé «no prové d'altra cosa que del gran poder imitatiu de la natura. Bertrana, no solament copia els gestos dels terrerols de l'Empordà, sinó que en xucla també la mel de llurs mots abundants i gustosos. La prosa de Bertrana, que ha enriquit l'idioma, no ha tingut cap altre mestratge»⁶⁶. Aquest lèxic tant genuí i, en ocasions, apartat de la reglamentació que en aquells moments el Noucentisme estava portant a terme, eren molt més evocadors i fidels que cap altre. En paraules de Osvald Cardona, «tot això li reforça el do de la humil fidelitat a la parla vivament apresada, i el fa condescendir amb uns pocs barbarismes flagrants gairebé insubstituïbles en el llenguatge dels pagesos: el corbo, el fato, el fondo...»⁶⁷. Aquest lèxic dota d'una gran vitalitat la seva escriptura. Els seus relats són bocins de vida en prosa, extremadament lírica, i les seves descripcions aconseguen crear una atmosfera tan visual i evocadora que et transporten al bell mig de l'acció: «és en aquests paisatges que apareix tota la riquesa del vocabulari de Prudenci Bertrana, amb l'avantatge de no sorprendre-ns mai. Quants de mots no trobaríeu al diccionari, si us proposàveu de cercar-los-hi! Els hi cercaríeu per pura

---

⁶⁵ *Ibidem*

⁶⁶ GUANSÉ, Domènec. *Revista de Catalunya*, núm.29 (29 novembre 1926).p.474.

⁶⁷ BERTRANA, Aurora i CARDONA, Osvald i IGLÈSIES, Josep. *En el centenari de Prudenci Bertrana: la vida, el llenguatge i l'àmbit geogràfic*, Barcelona: Panorama actual de les idees, 1968

curiositat, no pas per la dificultat d'entendre'ls, perquè tots són vius, de la parla gràfica de la noble ruralia»⁶⁸.

Tal com indica Glòria Granell, «allò que fa singular Bertrana, tant en pintura com en literatura, és la mirada: observa, filtra les emocions, i ho converteix en obra d'art. És a partir de l'observació d'unes orenetes que neix la seva vocació literària»⁶⁹. Aquesta mirada pictòrica, tan visual, aquesta capacitat sinestèsica i intuïtiva de definir amb paraules l'objecte, és un altre de les grans capacitats de Bertrana. Heus aquí un exemple extret de *L'hereu* : «També s'oïa el parloteig de les orenetes, una mena de refilet gutural ple d'optimisme i joia. (...) Amb el bec esbullaven llur plomatge i amb una extremitud el tornaven a allisar i desplegaven l'ala i decantaven el cos i canviaven de positura com el més assenyat seguidor d'una cura helioteràpica»⁷⁰.

Tot i que la seva literatura exceleix en la descripció de la natura, seria injust valorar-lo només per això. Les seves descripcions de l'ambient urbà, que mostren a la perfecció l'asfíxia de les societats industrials, són memorables. Bertrana, tal com diu Joan Lluís Marfany, és dels primers en fixar-se en la lletjor de la ciutat i fer-ne matèria literària:

«És aquesta insistència en el detritus que és nova en la literatura catalana. Ningú no havia parlat en aquestes termes de la lletgesa i la degradació del paisatge industrial. Ningú no havia tractat tampoc com ell el tema de la disciplina laboral nova, del treball nocturn, en un espai tancat, sempre amb llum artificial (...) Dificilment també podrem trobar abans d'ell pàgines que ens descriguin amb tanta amargor la humanitat residual de la gran ciutat – vegeu les seves descripcions del barri xino-, ni la substitució de la convivència comunitària per unes relacions determinades pels mecanismes econòmics, ni l'omnipresència de l'utilitarisme industrial»⁷¹

I si els passatges on escriu sobre la naturalesa s'enlairaven amb el seu lèxic genuí i les descripcions acurades i vívides, els passatges sobre l'ambient urbà no és queden enrere: «Com per recolzar i enfortir l'atrevida observació d'Aspriu, aparegué un escuraclavagueres. Avança devers ell, en contra direcció, per la mateixa voravia, tibat iresoluc (...) Diria's que es feia veure, que coneixia la importància immensa del seu ofici. Cobert d'un crostisser gris i d'escorrialles indefinibles, indubtablement es sentia més imprescindible que el president de l'Audiència (...) La sociabilitat dels tords, de les

---

⁶⁸ *Ibidem*

⁶⁹ GRANELL, Glòria. «Prudenci Bertrana. L'art d'escriure, l'art de viure» *Serra d'Or*, núm. 693 (setembre 2017) p.8.

⁷⁰ BERTRANA, Prudenci. *L'hereu*. Girona: Edicions de la Ela Geminada, 2016

⁷¹ MARFANY, J.Lluís, *Aspectes del Modernisme*, Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1990 .p.245

orenetes, dels estornells i dels ànecs salvatges, si bé potser més noble, més pura i més romàntica que la dels racionals, era, en canvia, menys eficaç i productiva. Solament els homes havient pogut aconseguir, agrupant-se a milions, convertir la femta en una mina d'or»⁷². Aquesta capacitat per captar la realitat que l'envolta i, amb una facilitat sorprenent, amb un traç ràpid, fer-te visible la imatge, transportar-te, és una de les seves grans virtuts.

Tampoc podem desdenyar la seva gran habilitat, que ja des dels seus inicis demostra, per descriure personatges d'una gran complexitat psicològica, com per exemple Josafat. Però també es poden trobar a *El vagabund* o especialment *L'impenitent*, on relata el seu esfondrament personal i les seves cabòries. O també a *Jo! Memòries d'un metge filòsof* on fa «una revisió, a través del l'anàlisi psicològica del protagonista Daniel Pérez, de la figura de Diego Ruiz, com a desviació patològica del concepte d'artista desenrotllat pel Modernisme»⁷³.

Per últim també destacar l'ús del sarcasme i la fina ironia que fa Bertrana. Josep Pla, un dels seus admiradors, va deixar escrit que Bertrana «és un contemplatiu amb el do de l'humor, probablement un gran tímid evadit amb la ploma a la mà. No crec que tingui cap idea. Veu el joc elemental de les coses, els sentiments primaris, el grotesc, el punt d'inacabat i trist de les fetes de la vida – el fracàs»⁷⁴. Aquesta barreja entre humor i fatalitat també el destaca mossèn Francesc Viver, un dels seus amics de Girona: «la seva sàtira d'escriptor és fina i punxant i desprietada; però a pesar de son humorisme escèptic li trobareu una bona fe i un amor a la idealitat i una adoració espontània a les belles coses. La seva crítica raja sang; però a ma presència, malgrat ma insignificància, no em tira dards feridors: moltes veritats li som cantades i no se m'és enfadat mai»⁷⁵

Com a resum, aquesta definició de Xavier Pla: «La seva veu narrativa era d'arrel romàntica, entre ingènua i despreocupada, d'ironia benèvola i amb un sarcasme desencaixat, amb una complexitat psicològica evident, una violència i un erotisme més que explícits, i un gust per l'emoció i la impressió subjectiva»

---

⁷² BERTRANA, Prudenci. *L'impenitent*. Barcelona: Edicions 62, 1988

⁷³ <https://lletra.uoc.edu/ca/autor/prudenci-bertrana/detall>

⁷⁴ PLA, Josep. «Prudenci Bertrana». A: *Retrats de Passaport*. Destino, 1970

⁷⁵ *Diario de Gerona de Avisos y Noticias* (17 de noviembre 1907), p. 7

4. Prudenci Bertrana a *L'Esquella de la Torratxa*

4.1. Context personal

Prudenci Bertrana va començar a escriure per *L'Esquella de la Torratxa* el 2 de febrer de 1912, encara des de Girona. Degut als diferents episodis polèmics que Bertrana havia protagonitzat a Girona, Antoni López (Pau Garcia a la ficció), editor barceloní, el va fitxar per a dirigir els seus dos setmanaris satírics, *L'Esquella de la Torratxa* i *La Campana de Gràcia*. Bertrana, asfixiat pel conservadurisme gironí, va acceptar i al cap de poc temps va marxar a Barcelona. Les condicions de treball no éren les millors. Com ja hem vist anteriorment, el seu sou era molt inferior al que cobraven altres escriptors i periodistes. La redacció, situada al soterrani de la Libreria Española de la Rambla i propietat del mateix editor, era un cau: «li havien ofert una redacció amb llum de dia, una taula de ministre, una butaca confortable, un recollidor de paperam sutze... L'esgarrifà el sinistre aspecte de la que acaba d'oferir-li Pau Garcia (...). La llum que cremava en el trespol escarnia la d'una llantia mortuòria; la grisor fosca de les cortines que amagaven els prestatges, una mesquina tapisseria de funerals de tercera; i les escarransides andròmines d'escriure que li havia baixat el dependent (...). Galdós ambient per a fer humorisme!»⁷⁶. I per acabar-ho d'abobar, la relació amb Antoni López no era la millor. L'editor era dèspota, avar i cruel, i l'únic que li importava era el guany econòmic. Feia servir els dos setmanaris com a mitjà de difusió de les seves filies i fòbies, tal com Bertrana mostra en aquest passatge de *L'impenitent*: «els dos setmanaris de Pau Garcia venien a resultar, en definitiva, l'expressió vehement de les seves simpaties o antipaties, mai no desinteressades. Procurava desacreditar els polítics, artistes i escriptors que es mostraven desafectes a la seva botiga o a la persona del botiguer; en canvi lloava els que eren amics o parroquians d'ell». A banda d'això, hi van haver altres factors que van fer la relació impossible. Una d'elles va ser la mort del seu fill Heribert el 1913. Bertrana va entrar en una profunda depressió que li feia molt difícil treballar i encara menys escriure en clau humorística. A Antoni López, això li era igual i només feia que pressionar-lo. En un article que va escriure en motiu de la mort, el 1923, de Ramon Reventós, company de redacció, es veu clarament l'ambient que imperava: «En Ramon Reventós va ésser el meu primer company de redacció. Escrivíem, junts, sàtires a baix preu. Fermentàvem prosa festiva en un paratge llòbreg, encaixonats com

---

⁷⁶ BERTRANA, Prudenci. *L'impenitent*. Barcelona: Edicions 62, 1988. p.16

les oques destinades a produir foie-gras editorial. De les nostres artificials congestions se n'alimentava el públic i s'hi feia un tip de riure. Però molt sovint, en el foie-gras editorial hi havia més fel que substància nutritiva. Algun cop una llàgrima seca arrugava els originals que anaven a la impremta. Era d'ell? Era meva? Ja no ho sé. Sé que la nostra feblesa ens avergonyia i era ignorada de l'editor i dels parroquians. La feina feta amb la corbata i el braçal negres plaïa extraordinàriament. “Quins tranquils!”. Ens uní per un quant temps el pressentiment, després la tragèdia acomplida, i, això, tanmateix, no s'oblida mai»⁷⁷.

La situació va esdevenir insostenible fins que va plegar: « pel que sembla, l'editor López el va convidar a plegar o el va acomiadar directament perquè amb tantes tragèdies familiars ja no estava en condicions de treballar per als setmanaris humorístics»⁷⁸. El que si que està clar és que la relació entre ells dos va acabar malament. El 1926, 12 anys després de l'últim article de Bertrana al setmanari, *L'Esquella de la Torratxa* encara escrivia dures crítiques contra l'escriptor, com ens mostra Xavier Sanjuan al seu llibre *Prudenci Bertrana entre la realitat i la ficció*. Aquests són alguns fragments de l'article:

«Quan aquest subjecte que respon al nom de Prudenci Bertrana i es dedica a la crítica (sic) per a eliminar el fel que porta a dintre va publicar una novel·la infame, nosaltres li dedicàrem una crònica que estàvem segurs que no oblidaria.»

«Deiem nosaltres, parlant del Jo de Bertrana:»

«La lectura d'aquest llibre mesquí és indignant i innoble, per la rancúnia que s'adverteix en ell, per la mala fe, per la bandarrereria, per la complasència amb què el seu autor fa del protagonista un ent menyspreable, ridícul i amoral»

«Aquest és l'home que per enveja, rancúnia, per excés de bilis, ha pagat amb cosses i abjectes insults la bondat que per ell han tingut els demés»⁷⁹

Bertrana, per la seva part, també va escriure la seva versió dels fets a *L'impenitent*: «Li calia suportar la justificada inquietud produïda pel definitiu rompiment amb Pau Garcia.

---

⁷⁷ BERTRANA, Prudenci. *Curta meditació sentimental, de retorn d'un enterrament*. Fons personal de Sebastià Borràs i Tey, procedent del Fons de Josep M. Cruzet i Sanfeliu, fundador de l'editorial Selecta.

⁷⁸ SANJUAN, Prudenci. *Prudenci Bertrana, Entre la realitat i la ficció*, p. 163.

⁷⁹ CAPDEVILA, Lluís. «Les opinions de Prudenci Bertrana» *L'Esquella de la Torratxa* (23 de Setembre 1926).

Ultra la raó de dignitat professional que l'obligava a refusar nous tractes proposats per l'editor, n'existia una altra de valor sentimental. *El Fanalet* passà en silenci el traspàs d'Anna Maria. I no era que l'omissió obeís al criteri de no voler estroncar la riulla dels lectors amb mots de condolença – com més tard pretendria el llibreter –, puix que qualsevol familiar d'un “conseqüent i ferm republicà” o el republicà mateix, mereixien necrològiques ditiràmiques i retrats amb orles negres d'un gruix extraordinari. Aspriu es donà per acomiadat, i no es molestà tan sols a notificar el seu refús a Pau García. Aquest esperà una setmana, passada la qual l'envià a cercar. Quan el tingué a la llibreria sense cap circumloqui ni referència a la passada tribulació d'Aspriu, va preguntar-li el que feia al cas. La resposta semblà sorprendre'l. I li digué amb ironia:

-¿És que heu trobat alguna manera més plaent i avantatjosa de guanyar-vos la vida?-

-No, és per dignitat-»

4.2. Context polític i social.

Durant l'època en la que va escriure al setmanari – l'últim article data de 31 de desembre de 1914 – Catalunya estava en un període molt convuls. La revolució industrial estava canviant les societats de manera frenètica i les ciutats creixien exponencialment amb les seves contradiccions. Les malalties com el tifus, a causa de la precària xarxa sanitària i a la insuficient xarxa de clavagueram, causaven estralls entre la població barcelonina. Políticament era un moment molt inestable, amb els nacionalismes en ple auge. La burgesia ja tenia un paper preponderant en les classes dirigents. La setmana tràgica havia succeït feia només un parell d'anys i estava a punt d'esclatar la I Guerra Mundial. Aquesta Barcelona en plena ebullició era la que Bertrana plasmava a les seves cròniques. Bertrana, gràcies a la seva gran habilitat per copsar la realitat, era un gran cronista de la Barcelona marginal, la Barcelona que la Mancomunitat, a través dels noucentistes, s'encarregava de tapar. Bertrana, des del seu posat de bàrbar, inculte, excel·lia en treure a la llum totes les contradiccions de la societat industrial de principis de segle XX. Tal com diu Jordi Castellanos, «amb un segle de retard, Bertrana produeix, en certs aspectes, l'equivalent català de la literatura vuitcentista anglesa contra

l'industrialisme: Dickens, els novel·listes industrials, Carlyle. O el de les tètriques descripcions zolianes, encara que aquí el retard no és tant gran. La transformació del camp per la industrialització i la de la ciutat menestral en urbs moderna havien estat reflectides abans en la nostra literatura, però ningú no havia insistit abans de Bertrana, si més no en el mateix grau, en aquest tipus de crítica moral i estètica de les noves aglomeracions urbanes»⁸⁰. A través de les cròniques de *L'Esquella de la Torratxa* la ciutat industrial era immortalitzada. Bertrana, però, no és limitava a les contradiccions que sorgien a les societats industrials. A través del seu posat d'intel·lectual rebel atacava els sectors més conservadors de la societat i la burgesia. El seu caràcter de polemista, unit a la fina ironia i el sarcasme, i a la seva capacitat de dissecció de la realitat, el feien un cronista amb una gran capacitat d'anàlisi de la naturalesa humana.

Si, tal com diu Jordi Castellanos la trilogia *Entre la terra i els núvols* «és sens dubte un dels documents histórico-literaris més interessants de la literatura catalana dels darrers tres quarts de segle», els articles de *L'Esquella de la Torratxa* no és queden enrere. Posats en ordre cronològic són una recreació de la Barcelona de principis de segle, de la part més marginal de la ciutat que els diaris afins a la Mancomunitat tapaven. Ens mostra les tensions polítiques, reflexiona sobre l'art, parla de literatura; en definitiva, ens retrata la societat de l'època. I tot això des del prisma de l'humor i la sàtira que tant habitual era en el periodisme català i que a l'actualitat s'ha perdut, almenys pel que fa a publicacions escrites. Per tot això, i encara que a Bertrana el periodisme li semblava només un mitjà per poder sobreviure, les seves cròniques són imprescindibles. A continuació he fet un recull i comentari de les que m'han semblat més interessants. El llenguatge de Bertrana als articles és anterior a la normativització de Pompeu Fabra i, per tant, podem trobar algunes paraules escrites diferent d'avui en dia.

---

⁸⁰ MARFANY, J.Lluís, *Aspectes del Modernisme*, Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1990 .p244

4.3 Articles de Bertrana a *L'Esquella de la Torratxa*

“De com quatre joves devingueren conservadors y de com fundaren un periodic” (2 de febrer 1912)

Bertrana encara està a Girona i fa una crítica descarnada de la ciutat: «Imagineu-vos una vila més quieta, més seràfica y més apacible de totes les viles quietes, seràfiques y apacibles que pogueu trobar en la terra». Feia una crítica al caràcter tranquil i conservador de la ciutat: «Feia més d'una centúria que ningú havia oït un tret que dugués malícia, ni presenciat un avalot, ni ensopegat ab una manifestació de mal caràcter. Els revolucionaris solien fugirne encara no apuntava un petit indici de revolució, per lluny que fos». També critica el poder que els eclesiàstics tenien a la ciutat i la moral que aquests imposaven: «a entrada de fosc, darrere cada porta s'hi sentia com el bronzir d'un mosquer. Era que deien el rosari en veu ben alta pera que'l veí sapigués a què atendre's si per a cas ell no resava». I bé, en aquell ambient, quatre joves conservadors van fundar un periòdic: «Era lo més impensat que podia esdevenir. ¿Què diables proposava conservar aquell jovent, si allí se conservava per sí sol?»

Tot l'article destil·la un gran sarcasme: «Calia un periodic, un porta-veu” (...) “Discutiren el títul, que tenia de reunir la condició precisa d'escriure's lo mateix en català que en castellà. Patata, sardina, calcomania, esperma, manguito, gatada, oh sí, mots baixos, indignes de la Joventut, en trobaven ab més o menys esforços; però d'elevats i nobles... *Gloria*, el mot aparegué subit, com una canonada, en un esclat d'entusiasme de tota l'assemblea».

“No espanteu al burgès” (8 de març 1912)

En aquesta crònica Bertrana fa una crítica al burgès i la seva afició a l'art només per presumir i, al mateix temps, una crítica al món de l'art i el negoci entorn seu. Abans el burgès es limitava a comprar tot l'art i la literatura sobre la qual havien passat tres o quatre generacions, però ara, el floriment de tans artistes el desconcerten: «no podrà suportar, us ho asseguro, tants revolucionaris en art, literatura y en filosofia, com van sortint». En la crònica hi ha implícita la crítica als marxants d'art o artistes que estaven començant a especular sobre l'art: «Enhorabona que's cassi al burgès de mil maneres i

en tot temps – ja és sabut que pels cassadors de burgesos no existeix la veda, y baix aquest punt de vista el burgès viu més desamparat del govern que una guatlla, – però que no l'escamin, que no'l maregin, que no li facin perdre el seny». Per això, Bertrana, de manera sarcàstica diu que no s'ha d'espantar al burgès perquè sinó tancarà la bossa dels diners: «S'imposa el crit de no espantar al burgès. És qüestió de no escriu coses inintel·ligibles expressament pera que'l burgès digui que les troba clares sense trobarleshi; és qüestió de no fer art extravagant, ab el propòsit de que no l'adquireixi per l'orgull de dir que és un iniciat; és qüestió que la crítica no devingui l'art d'embullar la troca, de resoldre enigmes y de fer veure garses per perdius».

Tambè parla del ressorgiment de l'art a Catalunya: «Abans el burgès vivia tranquil. L'art, la crítica artística, el periodisme filosòfic, l'escriptor refinat, eren molt temibles, si; però ¡estaven tan lluny! (...) Ara els temps han esdevingut calamitosos. Se sab d'una manera positiva que la vanitat burgesa pot satisferse perfectament, tenint a casa quadros y estatués, y fins llibres de merit ben enquadrats. L'existència del poeta ciutadà y del ressorgiment de Catalunya ja no són coses vanes pel burgès».

També fa una menció a Eugeni d'Ors i *La ben plantada*, criticant l'abús dels símbols: «Resta encara l'abús dels símbols. Tot lo que ningú arriba a explicar-se, té, sense espina ni òs, un significat simbòlic. Jo no diré que *La Ben Plantada* sigui un enamorament estival passatger – crec que representa a Catalunya, y crec que, quan se profundisi l'obra de l'Ors, cada paraula y cada concepte poden ésser objecte de variades y profundes interpretacions patriòtiques; – però us puc jurar que, si jo l'hagués escrita, m'hauria costat una sèria discòrdia ab la muller».

“Un per a mostra” (22 de març 1912):

Parla de la conferència que el vicepresident de la Joventut Conservadora de Madrid, Josep González Jubany, va donar a Girona. Primer comença criticant les joventuts conservadores, que ho considera una oxímoron: «Primerament, la vinguda d'en González Jubany va demostrarnos que no era un mitus això de les joventuts conservadores. Nosaltres no acabavem de creure en l'existència d'un tipus paradoxal de

la política moderna. Els que hi havien a Girona mai ens havien convenut. De joves (*) ho eren poc, y de conservadors ho eren de massa fresc pera inspirarnos confiansa»

(*): Entenem que és jove el que viu, gosa, té ingeni, ideals y estima desinteressadament.

Per acabar també parla de com canvia la manera d'actuar dels conservadors: «De la conferència se'n dedueix un corolari. La propaganda de les joventuts conservadores pren un caràcter curiósíssim. Abans eren els republicans que muntaven sobre escales d'estisora, clavant escuts de cartró, banderes y cobretaules de llustrina pels escenaris y per les parets dels casinos. Ara són ells els que es posen en mànigues de camisa, que's mouen y belluguen democràticament, en un oblit tristíssim de llur seriosa missió d'homes comedits y sensats».

«Jo els he vist com uns fanàtics rojos anant a cercar el retrat del quefe a casa del marquista, acomboiarlo pel carrer mentres el duia l'aprenent, previsors, pensant en qualsevol iconoclasta hipotetic, y després penjarlo ab curiosa sollicitud al mitg de la decoració polsosa y permaneixer allí extasiats, com qui contempla una reliquia». És una mostra de l'ebullició política que hi havia a Catalunya.

“Una carta en lloc d'un article” (5 d'bril 1912)

L'articulista escriu una carta a l'editor Antoni López. De manera irònica li diu que haurà de deixar de fer la crònica per *L'Esquella de la Torratxa* perquè només li surten enemics que es veuen identificats en elles: «Doncs, sí: sabreu que la tasca de cronista va fentse impossible aquí a Girona. Ja haureu llegit els meus articles, ja haureu vist que tots tenen un caràcter universal; que eren comedits, manyacs, suaus; (...). Doncs bé; malgrat això, han despertat contra meu les ires de molts conciutadans. Es senzillament horrible lo que'm passa: cada infelis que deambula per aquests carrers de Deu, perfectament ignorat de l'Europa culta, té la pretensió de veure's aludit en les planes de L'ESQUELLA». Els joves conservadors de l'anterior article, un pintor amb inclinacions eròtiques... tots es veien agreujats per Bertrana. També fa menció a Álvarez de Castro: «relleveume de la tasca que m'heu encomanat. Fins que's demostrí que Sant Narcís o l'Alvarez de Castro havien rigut alguna vegada, jo no'm veig ab cor de col·laborar en un setmanari de broma».

“La diada del meu sant” (3 maig 1912)

És el dia de Sant Prudenci. Obre el diari i veu que la novel·la *Pilar Prim* de Narcís Oller ha guanyat els Jocs Florals. Es sent abatut: «Reflexiono. Sento una immensa pietat pels jutges, pel triomfador y per la novela catalana y per mi mateix. (...) Torno a casa. Al trobar-me amb la familia, a qui he oblidat sovint pera satisfer impulsos suicides de creador que en mi existien, sento remordiments. Els meus fills, vegentme un poc preocupat, extremen les caricies. Ells ignoren la desgràcia que han tingut al neixer a Catalunya». Aquesta frase es molt controvertida i més d'un li criticarà (a l'article de *L'Esquella de la Torratxa* del 15 de maig de 1914 *I ell fresquet com un pèsol*, Bertrana contesta un article de Ribera i Rovira que el critica). És una crítica a l'estat de la literatura a Catalunya.

“El requetè” (19 juliol 1912)

La crònica és una crítica als requetès: «El requetè, en temps de guerra civil, va formarse de l'escuma sobrera de totes les families (...). Tots els mas estudiants, tots els mals seminaristes – no és pas lo mateix, – tots els mals creients y tots els de mals instints, fugien a la muntanya a defensar – ¡oh sarcasme! – al lema Déu, Patria i Rei.». També mostra com el requeté va ser defensat per l'esglèsia: «És l'orgull d'una política beneida pels prelats, seguida per la gent de bé, autorisada y animada per l'Iglesia».

“Epístola provinciana” (9 agost 1912)

La crònica és una carta a Gabriel Alomar, poeta, escriptor i col·laborador també de *L'Esquella de la Torratxa*. Li contesta un article que Alomar va dedicar-li a Bertrana en to elogiós. Segons Bertrana això demostra que «per damunt de la ximplea provinciana y altres ximpleses, poden abrassarse un exaltador de la urbs y un barbre esquerp». No perd l'ocasió per seguir criticant el civilisme gironí: «Aquí tenim el predicador civic, la dama cívica, el bisbe civic, la reliquia cívica, el poeta, l'historiaire y l'arqueolec civics. Als forasters que arriben, militars, buròcrates, politics o negociants, se'ls hi encomana aquet civisme endemic». També hi ha una crítica implícita als diners que disposa

l'esglèsia: «Amic Alomar: si veniu a Girona ho trobareu més nou. El senyor bisbe ha fet repicar el seu palau, ha tret la venerable patina de les pedres; ha posat bossals de llauna a les gàrgoles quimèriques, y sobre'l gotic exquisit de la porta dels apostols, de la sumptuosa catedral, hi ha bastit un ponterrot de carretera, pintat de gris, imitant pedra picada».

“Ont aniran els pobres mendicants?” (23 agost 1912)

Crítica a la societat industrial i les seves contradiccions. Els pobres mendicants van començar a multiplicarse arran del creixement desmesurat de les ciutats, i ara, els batlles volen extingir la mendicitat, apilant-los en un asil. Bertrana diu que la mendicitat és la pobresa industrialitzant-se: «Als infants, en lloc de donarshi un ofici, els hi retorcién les cames y els ficaven en un carretó. Se llogaven les criatures y's compraven ceguets pera ferlos produir, y totes les infamies eren posades en joc pera l'exploració, (...). Y heus aquí com tot això, que en ultim cas no era altra cosa que la fam progressant, industrialisantse, mentalisantse».

“Primera impressió” (11 octubre 1912)

Parla de la impressió que li fa anar a Barcelona. A partir d'aquest moment ja estarà instal·lat a la ciutat comtal. En aquesta crònica Bertrana escriu a partir de la seva imatge de bàrbar fora de lloc a la gran ciutat que explotarà al llarg de la seva carrera: «el cronista, tot just arribat a Barcelona, sent encara el mareig de la gran urb; no ha sabut pas orientar-se al mitg d'aquest tragí de civilitat». La crònica és un exemple dels temes més recurrents de Bertrana: la ciutat marginal i el ruralisme. El primer apareix quan sortint del Liceu es troba el mercadeig de les putes: «en un cafè cèntric, a l'hora austera del crepuscle, ha presenciât les maniobres d'una alta arcabota, acobladora de tímids jovincels ab exòtiques etaires. Era allò un mercat lividinós, encobert ab presentacions cerimonioses. (...) Se regatejava la pròxima nit d'amor, com se regateja un manat de raves». Pel que fa al ruralisme, passejant l'endemà per la ramblaes trobà els mercants d'animals: «Unes perdius captives en una gàbia estreta, arrufades com porcs-espins, esperaven indiferents al comprador, y el cronista ha pensat en la nostàlgia dels turons

coberts de romaní y en la crueltat permesa dels negociants d'aucells, que ofereixen exemplars selvatges als civilisats capriciosos». També fa una referència, una mica desconcertant, a Dídac Ruiz: «Enfront de L'Ateneu el cronista ha tingut la visió d'en Didac Ruiz, que devia esgratinyar furiosament, ab els seus ulls miops, de somniador trascendental, en la pregonesa d'uns llibres obscurs com una còva. ¿En quina vida s'endinzava la vida d'aquell formidable comentador?». «L'home de les selves ha sentit fret, y pera consolarse a l'avens d'anyorances possibles, s'en ha anat a pendre mida d'un gec de vellut».

“La classe mitja” (8 novembre 1912)

Fa una descripció sarcàstica de la classe mitja: «En idees, quan en tenen, són moderades. No deixen de creure que la propietat sigui un robo, però tampoc deixen d'odiar el socialisme per disolvent. (...) Si ouen dir mal del rei... ¡pobret! De la reina... ¡pobreta! Dels prínceps... 'ai, Senyor! Una petita revolució, que durés 24 hores, sense trets, perquè'ls trets espanten a la dida, no vindria malament, pera veure si les coses s'adoben y els curials acaben d'un cop ab la mala costum d'eternisar els plets y posar les costes tan crescudes».

“Joventut tràgica” (10 gener 1913)

Escriu sobre l'obra teatral *El cego Simó* feta per un autor teatral molt jove. L'obra teatral és molt macabre – un pare cec escanya el seu fill també cec per estalviar-li el sofriment – i Bertrana reflexiona el perquè aquest tipus de teatre tant funest està escrit per autors tant joves tots ells: «seria curiós esbrinar quin procés imaginatiu y quina veritat psicològica persegueixen aquets jovenets donats a les orgies de l'esgarrifament». També crítica el paroxisme d'aquest tipus de teatre, com si no es pogués explicar la misèria humana sense exagerar-ho tot a la màxima expressió: «Sembla com si, sense un crim passional o una venjansa feréstega, o una mania suïcida, no hi hagi manera de convencer a ningú de l'injustícia social, ni de l'existència de les passions, ni de la poca amabilitat de la providència».

“Homenatges” (31 gener 19??)

Parla de l'excés d'homenatges que es fan a intel·lectuals i que sempre acaben en àpats: «l'història de nostra producció artística, literària y musical, y la seva valua, està escrita sobre targes de menús». De fet, diu, n'hi han tants que «Aviat, en això dels homenatges, passarà com en les condecoracions: serà un títol meritori el no haverne rebut cap». També ironitza sobre la sinceritat de la gent que assisteix als homenatges: «pera estar segur de la sinceritat d'un que sopa en honor d'un altre, sols hi cab un medi: ficarse en qui menys s'aprofita del sopar. Aquell que no més prova les llegums y les verdures, que refusa els vins obstinadament, y demana que se li serveixin aigües minerals, aquell es un ver admirador».

“Simbols primaverals” (4 abril 1913)

Article eminentment ruralista. Troba a faltar la natura: «Sí, amics meus: de tot aquell palpar misteriós dels camps i dels boscos; de tota aquella tendrívola emoció de l'ambient; de tota aquella halenada vivificadora que's despren de les muntanyes; (...) el cronista, aquest any, com tots els ciutadans de Barcelona en tots els anys, no n'ha sabut pas res».

“Detectivisme periodístic” (4 juliol 1913)

Parla sobre un cas molt sonat de l'època: un capità de l'exèrcit anomenat Manuel Sánchez López tenia una relació incestuosa amb la seva filla matriu Luisa, que feia servir de ganxo per treure diners a gent acaudalada. Un d'aquests va ser Garcia Jalón, i el militar el va assassinar. Bertrana diu que després del succés es va despertar una febre periodística per trobar un cas semblant, i que qualsevol cosa minimament sospitosa servia als periodistes per investigar. L'article és una crítica al periodisme sensacionalista, escrutant la societat tal com un detectiu: «és incalculable, tinguts en sospita, a lo que estem exposats tots els ciutadans. Si aneu distret; si mireu massa a la gent; el caminar depressa; (...) pot donar lloc a trobar-vos, un matí, amb la casa rodejada de civils, els terrats propers plens de gent encuriosida (...)».

“De la vaga” (14 agost 1913)

Parla del temor que hi havia a una vaga de l'art fabril. Al final no es va produir però Bertrana aprofita per criticar els encarregats de fer els mítings i exaltar les masses: «fa com les aus del mal temps; només apareixen en hores de revolta obrera, quan ningú els demana i quan més quiets tindrien d'estar, per a no perjudicar als que nomenen companys d'esclavatge». També critica la lleugeresa ideològica d'aquests: «altres pot ser que portin un ideal; però en tot cas, no tenen altre cosa que l'ideal. Tenir un ideal no és pas res. Un ideal se compra per cinc cèntims en qualsevol kiosc. S'adopta el del primer periòdic que ve a mà, i ja no cal sinó predicar-lo amb les mateixes frases i amb un poc més de desconeixement». Bertrana és molt lúcida al detectar el populisme propi del gregarisme de l'ésser humà: «ademés, s'evitaria aquest estat d'opinió col·lectiva que's forma sempre en les multituds, completament oposada a l'opinió particular de cada un dels individus que les integren».

“El poeta, el burgès, en Montoliu i els Jocs Florals” (19 setembre 1913)

En aquest, Bertrana respon l'article *Dinero y poesia* de Manuel Montoliu publicat l'onze de setembre del 1913 a *La Vanguardia*. A l'article de Montoliu s'insta al burgès a no oferir diners en metàl·lic als premis literaris com ara els jocs Florals «porque el poeta cuando es desgraciado y se mantiene poeta, es poeta precisamente porque es desgraciado»⁸¹. «La intención de ayudar á un poeta en sus necesidades es ciertamente laudable é hija de un buen sentimiento de camaraderia. Pero precisamente este buen sentimiento, este afán de poner algo grande al nivel común de la existencia humana es lo que lo hace banal»⁸². Bertrana creu que l'article «pot resultar perjudicial; car, encara que claríssim, no'l considerem prou diàfan per a ésser penetrat en la seva essència pel bon burgès habitual lector de *La Vanguardia*». El fet de dir-li al burgès que el poeta si no és desgraciat no és poeta, el pot portar a confusions: «Guarda't de fundar cap teoria sobre l'infortuni dels poetes. Això't conduiria no solament a no protegir-los quan essent diputat o regidor podries fer-ho, sense valdre'n menys els teus cabals, sinó que àdhuc tenir-los llàstima et semblaria abominable». Bertrana també diu que no confongui

---

⁸¹ MONTOLIU, Manuel. *La Vanguardia* (11 setembre 1913) p.8

⁸² *Ibidem*, p. 8.

dissort amb bona poesia, car hi han poetes molt bons amb una bona situació econòmica: «Que no se t'ocorreixi pensar en un Maragall i en un Carner, aquest darrer sobretot, la poesia del qual no's comprèn amb un pes de menys de setanta kilos ni amb dòna propia i criatures empiocades. Interpretant malament la teoria d'en Montoliu, tu podries judicar a tots dos com uns poetes mitjans, i aquesta fóra la més terrible conseqüència de la teva incomprensió». Tot l'article gira entorn de si la poesia porta a la dissort o si la dissort porta a la poesia. Endefinitiva, però, l'article és una crítica a la situació de la literatura i la poesia a Catalunya.

“Catalunya” (30 octubre 1913)

Bertrana escriu sobre una manifestació molt multitudinària a favor de la Mancomunitat de Catalunya. Bertrana sempre parla des del seu escepticisme i sarcasme evident: «malgrat tots els pessimismes, els desenganys, les preocupacions i miseries, un sent palpitar altra volta l'ànima catalana, i un torna a confiar en tot lo català, i creu possible per a la nostra terra tots els esplendors somniats i totes les beneurances anunciades».

“El tripijoc d'un altíssim poeta” (6 febrer 1914)

Critica Josep Carner per un article crític d'aquest sobre Gabriel Alomar. Bertrana va ser bastant dur amb Carner: «es notava que'l que l'havia escrit no era un jornalero periodístic, sinó un magí expert en fer mal a grat-scient. Clar que no s'hi veia la rialla molsuda del poeta que sap menjar raims olímpics en el balcó, enfront d'una bella qui riu; (...) però hi havia en l'escrit punxades definitives de rival, mots despectius de company emmascarat que té la convicció que deu tutejar, i nombrosos indicis reveladors d'un baix encarniçament d'amic que fereix des de l'ombra».

Acusa a Carner de sacrificar la seva escriptura a la Lliga Regionalista i a *La Veu de Catalunya*, i alhora pregunta si va atiar la disputa el setmanari o el poeta: «Ara resta una cosa per aclarir. La *Veu*, maquiavèlicament convençuda de l'axioma homeopàtic, atia un poeta contra un altre poeta? Fou, pel contrari, el poeta qui en un instant de fervor regionalista, malignament, posà les seves facultats a disposició de l'ira partidista,

enverinada per la perduda d'una mísera vara de tinent d'alcalde? Tot és prou trist i esgarrafós. Un poeta servint de *taparrabos* a la «Lliga» no resultarà mai una visió noble digna de nostra admiració».

“I ell fresquet com un pèsol” (15 maig 1914)

Ignasi L. Ribera i Rovira va publicar un article⁸³ a *El Poble Català* criticant Bertrana per un article a *L'Esquella de la Torratxa* – concretament el del 3 de maig del 1912 – en que hi va escriure «ells ignoren la desgràcia que han tingut al nàixer a Catalunya» en referència als seus fills. Bertrana ja critica d'un bon inici que Ribera i Rovira transgiversa les seves paraules i escriu: «que's donava de menys d'ésser català i que li sabia greu que'ls seus fills haguessin nascut a Catalunya». Bertrana va defensar-se escrivint una carta al setmanari però que no van publicar.

Bertrana també aprofita per explicar el significat de la seva frase: «ella fou dita en un moment de depressió sentimental. (...) Aquelles paraules meves que han sigut tant maliciosament traduïdes, no representen altra cosa que un excés de sinceritat, excessos que mai solen tenir els que supediten tots els seus actes de la seva vida a un propòsit lucratiu, una regidoría, per exemple».

«Totes les hem dites, en les nostres converses particulars, planyent-nos especialment de lo mal recompensats que són a Catalunya els escriptors i periodistes que no saben escriure en castellà».

“Nosaltres” (17 i 23 juliol 1914)

Són dues cròniques consecutives que parlen sobre la redacció de *L'Esquella de la Torratxa*. Descriu la redacció: «si no t'entranques amb una *coupletista* que compra regals a la botiga que li fa de pòrtic, ni amb una regadora que t'espera en el passadís del fons, i logres baixar una escala dreta i estreta sense que'l cap se te'n vagi allí on acabes de posar els peus, arribes a un soterrani apacible i quietque flaira a molça, i alguna que

---

⁸³ RIBERA I ROVIRA, Ignasi L. *El Poble Català* (3 maig 1914) núm. 3333

altra volta, encara que sembli estrany, a patates fregides o altra llaminedura clandestina». També descriu els seus companys: en Burgas, en Reventós, en Rusiñol, en Serra i Constansó i en *Gumà*. Parla una mica de com treballen, de les reunions i del caràcter de cada un.

“Guerra” (7, 13, 21 d'agost i 4 i 11 setembre 1914)

La I Guerra Mundial ja ha començat i en aquestes cròniques Bertrana explica la guerra com si ell estigués d'enviat especial al mig de la guerra. La última és una carta a l'editor Antoni Lopez en que li diu que han estat cessats del càrrec de corresponsals i que han de tornar a Barcelona.

“Guerra (18 i 25 de setembre i 2, 9 i 16 octubre i 6 novembre 1914)

Cròniques Sobre la I Guerra Mundial però ara sense fer-se passar per corresponsal de guerra.

“Carta als reis d'orient” (23 desembre 1914)

És la última crònica de Bertrana a *L'Esquella de la Torratxa*. Sota l'aparença d'una carta als Reis d'Orient, Bertrana escriu sobre ell, els seus principis i manera de ser. La crònica és un epíleg en què Bertrana vol reforçar la seva imatge. Recalca la seva condició de bosquetà sense molts caudals: «trobareu les meves velles sabates de caçador en un dels balcons de la plaça del Rei. Ja coneixereu que són d'un còs gran per la seva grandària, ja coneixereu que són d'un pobre pels seus recosits, ja coneixereu que són d'un home honrat pel gruix de la sola, pels claus i per son aspecte feixuc que no permet dissimular les petjades ni la remor dels passos». També recalca la seva imatge de persona pura, que talment és una metàfora de l'artista pur: «Vos dic això, magestats, pera que sapiguen, que elles son nètes de pecat i d'impureses talment com les d'aquests pastors que marxen per vostre camí guiats per la divina llum d'una estrella, vers l'establia santa, per a adorar, al costat vostre, l'Infant Jesús».

5. CONCLUSIONS

Aquest apartat em servirà, més que res, per fer una reflexió sobre el treball i la figura de Prudenci Bertrana en totes les seves facetes. Bertrana, com hem vist, va ser un intel·lectual que anava al seu aire. De vida complicada, va perdre 3 fills en edats juvenils, va treballar per sous precaris. Marginat pel Noucentisme, es va crear una imatge de rebel i bosquetà que, si bé era certa, ell es va encarregar d'alimentar amb les seves novel·les i articles periodístics. Tot i aquestes vicissituds, Bertrana va ser fidel a sí mateix i va mantenir les seves creences fins als últims dies. Artista molt pròxim al Modernisme, creia cegament en el paper de la cultura en l'acció transformadora de la societat. I, consegüentment, també creia en la puresa de l'intel·lectual: el que havia nascut només per l'art. Gran polemista, Bertrana no dubtava a senyalar el que, al seu parer, impedia avançar la societat. No dubtava d'alinear-se amb els perdedors. Bertrana era molt crític amb les societats industrials i les seves contradiccions, i va cultivar la seva imatge de pagès inadaptat a la gran ciutat. Tot això va fer que el llegat de Bertrana fos injustament oblidat. Avui, un segle després, la seva literatura es conserva més viva que mai, mostra de la qualitat literaria de Bertrana.

Però si el Bertrana novel·lista havia estat injustament oblidat, el Bertrana periodista encara ho és a dia d'avui. Fins i tot ell ho considerava només una manera de guanyar-se la vida. Tot i aqueta creença, els seus articles periodístics són molt lúcids. Retrata les contradiccions sorgides a les societats industrials amb una capacitat analítica que pocs periodistes de l'època tenien. Bona mostra d'això és que moltes de les coses que ell criticava, avui en dia, 100 anys després, encara són vigents. I tot això ho va fer amb una escriptura d'un gran poder literari, amb un lèxic genuí i evocador, amb un sarcasme i una fina ironia que el caracteritzaven. És per tot això que crec que s'ha de recuperar tota l'obra de Bertrana, no només la literaria. Els seus articles són documents d'un gran valor tant artístic com històric, i a banda del plaer de llegir-los, ens ajudaran a entendre la situació actual de Catalunya.

Pel que fa a mi, fer el treball m'ha fet descobrir un autor del qual desconeixia la magnitud. Sí que sabia qui era, però de cap manera em podia imaginar la classe d'intel·lectual que representava en el context de la cultura catalana, i crec que per respecte a ell i als futurs lectors, és un deure difondre la seva obra. Un intel·lectual de la magnitud literaria i moral de Bertrana no pot quedar en l'oblit.

6. AGRAÏMENTS

Primer de tot agrair a la Mita Casacuberta per tutoritzar-me el treball i ajudar-me en tot el que m'ha fet falta, però, sobretot, per descobrir-me la faceta periodística de Bertrana. Jo tenia clar que volia fer el TFG d'alguna cosa que relacionés literatura i periodisme i ella va ser la que em va descobrir els articles de Bertrana a *L'Esquella de la Torratxa*. Les hores que he disfrutat llegint són gràcies a tu.

Després també voldria agrair a tots aquells, d'una manera o altra, estan contribuïnt a recuperar l'obra de Prudenci Bertrana. Gràcies a ells he pogut fer el treball i gràcies a ells els futurs lectors podran disfrutar de la seva obra literària.

Per últim agrair a tots aquells que d'una manera o altra m'han ajudat a fer el treball, especialment el meu pare que ha anat a buscar molts llibres a la biblioteca.

7. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

7.1 Bibliografia

BERTRANA, Aurora i CARDONA, Osvald i IGLÈSIES, Josep. *En el centenari de Prudenci Bertrana: la vida, el llenguatge i l'àmbit geogràfic*, Barcelona: Panorama actual de les idees, 1968

BERTRANA, Aurora. «Pròleg». A: BERTRANA, Prudenci. *Obres completes*. Barcelona: Editorial Selecta, 1965.

BERTRANA, Aurora. *Memòries fins a 1935*. Col. Josep Pla. Diputació de Girona: 2013

BERTRANA, Prudenci. *L'hereu*. Girona: Edicions de la Ela Geminada, 2016

BERTRANA, Prudenci. *L'impenitent*. Barcelona: Edicions 62, 1988

MALGRAT, Lourdes. *Diego Ruiz. Contes d'un filòsof. Contes de glòria i d'infern* (pròleg). Valls: Cossetània Edicions, 2009

MARFANY, J.Lluís, *Aspectes del Modernisme*, Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1990

PLA, Josep. «Prudenci Bertrana». A: *Retrats de Passaport*. Destino, 1970

SANJUAN, Xavier. *Prudenci Bertrana, entre la realitat i la ficció*. Barcelona: Editorial de la Institució de les Lletres Catalanes, 2017

7.2 Articles acadèmics i de premsa

BERTRANA, P. «Defensa del Dr. Daniel Pèrez». *Revista de Catalunya* (juny 1926). p.39.

BERTRANA, Prudenci. «Heus aquí l'enemic» *El Poble Català*, (10 setembre 1913)

BERTRANA, Prudenci. *Curta meditació sentimental, de retorn d'un enterrament*. Fons personal de Sebastià Borràs i Tey, procedent del Fons de Josep M. Cruzet i Sanfeliu, fundador de l'editorial Selecta.

BERTRANA, Prudenci. *El meu entrenador literari*. *La veu de Catalunya*, número extraordinari gener 1929, p.38.

CAPDEVILA, Lluís. «Les opinions de Prudenci Bertrana» *L'Esquella de la Torratxa* (23 de Setembre 1926).

CASACUBERTA, Margarida. «Prudenci Bertrana entre dos aniversaris. Literatura i vida» *Revista de Girona*, núm. 154 (setembre-octubre 1992) .p. 54

CASTELLANOS, Jordi. «L'etern ressentit» *Revista de Girona*, núm 154 (setembre-octubre 1992). p. 66

Diario de Gerona de Avisos y Noticias (17 de noviembre 1907), p. 7

DILLA, Xavier. «Un jo i un paisatge» *El País* (27 de març 2017)

El Poble Català (9 octubre 1912), p.1.

El Poble Català. Any IX, núm. 2765 (3 octubre 1912), p.2.

FABRE, Jaume. «Palol i Bertrana, una aventura periodística paral·lela». *Revista de Girona*, núm. 112 (1985), p.40-45.

FARRAN I MAYORAL, J. «A propòsit de Jo! De P. Bertrana». *Revista de Catalunya* (gener de 1926). p. 39

Fragment de la conferència «El calvari de l'escriptor» recitada per Bertrana el 1935 i reproduïda a la *Revista de Girona*, núm 154 (setembre-octubre 1992) p. 70.

Gent Nova, núm. 647 (25 abril 1914), p.7.

GRANELL, Glòria. «Els primers passos de l'artista». Al catàleg *Prudenci Bertrana. La presó de l'ànima*. Girona: Diputació de Girona, 1999, p.22.

GRANELL, Glòria. «Prudenci Bertrana. L'art d'escriure, l'art de viure» *Serra d'Or*, núm. 693 (setembre 2017) p. 11.

GRANELL, Glòria. «Prudenci Bertrana. L'art d'escriure, l'art de viure» *Serra d'Or*, núm. 693 (setembre 2017) p.8.

GUANSÉ, Domènec. *Revista de Catalunya*, núm.29 (29 novembre 1926).p.474.

Joventut Catalana, núm. 49 (19 novembre 1925), p.6

La Campana de Gràcia (17 setembre 1910), p.3

La Veu de Catalunya (8 setembre 1936). Núm. 12546.

MARAGALL, Joan. *Carta a Prudenci Bertrana, any 1909*. Biblioteca de Catalunya. MDC.

MONTOLIU, M. «Prudenci Bertrana, “Jo! Memòries d'un metge filòsof”». *La Veu de Catalunya* (febrer 1926). p.5.

PLA, Xavier. «La novel·la de la vida de Prudenci Bertrana» *Revista de Girona*, núm.

7.3. Webgrafia

<https://lletra.uoc.edu/ca/autor/prudenci-bertrana/detall>

